

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, СУСПІЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
ТА РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускної кафедри
_____ Н. Ф. Ржевська
«_____» _____ 20 __ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»

**ТЕМА: «ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ
ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ У ПЕРІОД КАНЦЛЕРСТВА АНГЕЛИ
МЕРКЕЛЬ»**

Виконавець: студент 4 курсу, 408 групи, Панченко Кирило Русланович

Керівник: кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин,
інформації та регіональних студій Боротканич Наталія Петрівна

Нормоконтролер

_____
(підпис)

_____
(П.І.Б.)

КИЇВ 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
1. Концептуально-теоретичні засади зовнішньої політики Німеччини за часів канцлерства Ангели Меркель	8
1.1. Особливості зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі.....	8
Висновки до 1 розділу.....	16
2. Основні напрямки політики ФРН у Центральній та Східній Європі	17
2.1. Східноєвропейський вектор зовнішньої політики ФРН.....	17
2.2. Відносини ФРН із країнами Вишеградської групи	22
2.3. Веймарський трикутник як інструмент зовнішньої політики Німеччини	27
Висновки до 2 розділу.....	32
3. Євроінтеграційна політика ФРН у контексті співпраці з Україною	34
3.1. Українсько-німецькі відносини у розрізі євроінтеграційної та євроатлантичної політики України	34
3.2. Роль Ангели Меркель у переговорах в «нормандському форматі» по врегулюванню конфлікту на Донбасі.....	37
Висновки до 3 розділу.....	61
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВДП – Вільна Демократична Партія
ЄПС – Європейська Політика Сусідства
ЄС – Європейський Союз
НАТО – Організація Північноатлантичного Договору
НДР – Німецька Демократична Республіка
ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ПДЧ – План дій щодо членства в НАТО
РФ – Російська Федерація
СДПН – Соціал-Демократична Партія Німеччини
УА – Угода про асоціацію
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
ХДС – Християнсько-демократичний союз
ХСС – Християнсько-соціальний союз
ЦСЄ – Центрально-Східна Європа

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. За останні роки основи європейської безпеки сколихнули значні потрясіння, зокрема анексія Криму Росією, Арабська весна, Середземноморська криза біженців, глобальна фінансова криза. Перемога Д. Трампа на виборах призвела до виходу США з Паризької угоди про зміну клімату та іранської ядерної угоди. Відповідно, зміна адміністрації США також підірвала ключові пріоритети зовнішньої політики Німеччини. Brexit та обрання Трампа загрожували двом основним принципам європейського регіонального порядку – економічній та політичній інтеграції, що підтримуються НАТО.

Німеччина – як і інші країни світу – стикається з основними проблемами у сфері зовнішньої політики та політики безпеки. Міжнародний тероризм та розповсюдження зброї масового знищення становлять прямі загрози для безпеки громадян. Порушення ланцюгів поставок енергії та потоків сировини або міжнародна торгівля значною мірою уповільнюють економічний розвиток країн. Все це обґрунтовує актуальність обраної теми дослідження та доводить необхідність її подальшого розгляду.

Актуальність теми також зумовлена сучасним значенням Німеччини в процесі розбудови й поглиблення європейської інтеграції, ключовою роллю в подальшому майбутньому Європейського Союзу. Період урядування федерального канцлера Ангели Меркель є надзвичайно важливим як для розвитку двосторонніх відносин між Україною та ФРН, так і в контексті вироблення зовнішньополітичної стратегії взаємодії нашої держави з Європейським Союзом та НАТО. Адже «Помаранчева» революція 2004 р. й особливо Революція Гідності 2014 р. засвідчили прагнення українського народу долучитися до процесів європейської та євроатлантичної інтеграції. З огляду на вищезазначене, обрана проблема має не лише науково-теоретичне, але й насамперед вагоме практичне значення.

Аналіз публікацій. Дослідження основних засад зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі активно досліджується як зарубіжними (в основному німецькими) науковцями, так і вітчизняними. Слід наголосити, що поняття зовнішньої політики Німеччини є досить багатограним явищем, якому присвячені також велика кількість аналітичних статей, наукових матеріалів та монографій. Серед зарубіжних авторів слід виділити Eckart von Klaeden (аналізував основні параметри та виклики зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі); J. Gauck (окреслив роль Німеччини у світі з точки зору формування відповідальності за процеси, що відбуваються на міжнародній арені); H. Naftendorn (дослідила історію поглядів в контексті зовнішньої політики за різних урядів країни); Jamie Gaskarth (окреслив основні засади зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі); H. W. Maull (виокремив особливості здійснення зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі) та інші автори.

Серед вітчизняних науковців слід виділити праці Б. І. Приймака (розглядав політику Німеччини щодо держав Центральної та Східної Європи у період канцлерства Ангели Меркель; аналізував ставлення Німеччини до євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень України); Г.О. Харлан (проаналізувала окремі аспекти східноєвропейської політики ФРН) та інші. У цілому варто наголосити, що проблематика досліджена на достатньому рівні, але в силу розвитку інтеграційних процесів тема зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі потребує і подальшого вивчення із урахуванням тенденцій сучасного світу.

Метою дипломної роботи є окреслення концептуально-теоретичних засад зовнішньої політики Німеччини за часів канцлерства Ангели Меркель.

Відповідно до сформульованої мети, було визначено такі завдання дослідження:

- розглянути особливості зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі;
- окреслити східноєвропейський вектор зовнішньої політики ФРН;

- з'ясувати особливості відносин ФРН із країнами Вишеградської групи;
- проаналізувати Веймарський трикутник як інструмент зовнішньої політики Німеччини;
- охарактеризувати українсько-німецькі відносини у розрізі євроінтеграційної та євроатлантичної політики України;
- з'ясувати роль Ангели Меркель у переговорах в «нормандському форматі» по врегулюванню конфлікту на Донбасі.

Об'єктом дослідження виступають інструменти зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі.

Предмет дослідження – реалізація основних засад зовнішньої політики Німеччини на міжнародній арені.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою роботи є система загальнонаукових та спеціальних методів, за допомогою яких реалізовано завдання дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на системному підході до вивчення історичних умов формування та проблем реалізації зовнішньополітичної стратегії ФРН. Системний підхід передбачає вивчення предмету дослідження як системи з її складною структурою внутрішніх елементів, взаємозв'язків між ними та їхньої взаємодії із зовнішніми елементами. У контексті дослідження системний підхід полягає у трактуванні зовнішньої політики Федеративної Республіки Німеччини як системи, важливим структурним елементом якої є політика щодо держав Центральної та Східної Європи.

Використання методу історіографічного аналізу і синтезу дозволило проаналізувати еволюцію наукових поглядів щодо концептуально-теоретичних засад зовнішньої політики Німеччини за часів канцлерства Ангели Меркель. Ретроспективний метод передбачає вихід за визначені хронологічні рамки. Ретроспективні відступи вводилися з метою визначення особливостей основних напрямків політики ФРН у Центральній та Східній Європі під час урядування коаліцій на чолі з Г. Колем та Г. Шредером, а

також окреслення впливу цих федеральних канцлерів на формування зовнішньополітичної стратегії А. Меркель. Проблемно-хронологічний метод впроваджувався задля виокремлення ключових проблем у здійсненні зовнішньої політики ФРН на різних етапах взаємодії з державами Центральної та Східної Європи. Застосування порівняльного методу дозволило здійснити диференціацію позицій федерального канцлера А. Меркель щодо країн Вишеградської групи. Також використання порівняльного методу виявилось корисним у процесі аналізу Веймарського трикутника як інструмента зовнішньої політики Німеччини. Крім того, порівняльний метод був залучений з метою простеження динаміки розвитку українсько-німецьких відносин у розрізі євроінтеграційної та євроатлантичної політики України. За допомогою порівняльного методу було з'ясовано особливості стратегії Ангели Меркель у врегулюванні конфлікту на Донбасі порівняно з іншими учасниками «нормандського формату».

Крім цього, в основі роботи лежать загальнонаукові методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняння та узагальнення. Поєднання зазначених методів дозволило здійснити комплексне дослідження політики Німеччини щодо держав Центральної та Східної Європи у період канцлерства А. Меркель, а також сформулювати висновки здійсненої роботи.

Інформаційна база дослідження: монографії, автореферати і дисертації, наукові статті та публікації; матеріали науково-дослідницьких центрів та аналітичних інститутів; офіційні заяви та виступи діючих та колишніх державних діячів ФРН; інтернет-ресурси тощо.

Структура роботи обумовлена метою дослідження і логікою наукового пошуку. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (100 найменувань). Обсяг основного тексту становить 66 сторінок, загальний обсяг дослідження становить 76 сторінок.

1. Концептуально-теоретичні засади зовнішньої політики Німеччини за часів канцлерства Ангели Меркель

1.1. Особливості зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі

Зовнішня політика – це курс тієї чи іншої держави у системі міжнародних відносин, що сприяє досягненню стратегічних цілей країни та забезпеченню національних інтересів через інструменти регулювання взаємовідносини між країнами.

Реалізм, як політична теорія, виводить основні постулати, що зовнішня політика країни спрямована на дослідження та вирішення завдань, які окреслені як найважливіші, і реалізується перш за все силовим шляхом. Одними з цінностей, виокремленими політичними реалістами (Г. Моргентау, Г. Кіссінджер та ін.), є інтерес, сила і її похідна – баланс сил. На думку реалістів, найбільш вагомими суб'єктами на арені міжнародних відносин, слід вважати країни, оскільки вони є найбільш авторитетними серед усіх інших учасників міжнародних відносин [72, с. 25-37].

Зовнішню політику реалісти тісно пов'язували з фактором політичної сили. Міждержавні відносини знаходяться у стані постійної боротьби, при цьому кінцева мета взаємодії полягає в забезпеченні мирного порядку та устрою. Важливим компонентом зовнішньої політики країни є національні інтереси, що окреслюють її основний напрям.

Г. Моргентау наголошував на необхідності балансування політики з політичною етикою, політичний реалізм на думку автора – це перш за все політика сили, що проводиться виключно у власних інтересах: «Цілі зовнішньої політики повинні визначатися в термінах національного інтересу і підтримуватися відповідною силою» [91]. Слід зазначити, що під національним інтересом науковець розуміє державний інтерес, а не інтерес нації.

Возз'єднання Німеччини стало початком нового етапу зовнішньої політики. На першому етапі зовнішньої політики нової держави після Другої світової війни домінували дискусії та рішення щодо того, чи повинна Федеративна Республіка Німеччина інтегруватися до західного співтовариства (1949–1955), другий етап передбачав тісну взаємодію із Сходом (1969–1972), а третій був визначений принципами конфронтації щодо модернізації військового потенціалу країни (1977–1983) [79].

Зовнішня політика ФРН характеризується використанням стратегії несилових методів так званої «м'якої сили». У післявоєнний час країні вдалося відновити економічну систему та своє становище на міжнародній арені. Після возз'єднання в 1990 р. Федеративна Республіка Німеччина змогла визначити свої зовнішньополітичні пріоритети, не обмежені конфліктом між Сходом та Заходом. З 1990 року зовнішня політика Німеччини значною мірою характеризується її безперервністю. Зміни відбулися насамперед на рівні стратегій та інструментів – як, наприклад, у галузі європейської політики [79].

З об'єднанням країна стала великою європейською державою при нестачі ресурсів «жорсткої сили». В даних умовах країні вдалося наростити ресурси й інструменти «м'якої сили» для вирішення зовнішньополітичних завдань. В результаті, Німеччина стала визнаним «локомотивом» європейської інтеграції.

Вибори 2005 року визначені поворотним пунктом в історії об'єднаної Німеччини. Вперше жодна з великих партій – СДПН і блок ХДС/ХСС – не змогли утворити коаліцію з молодшим партнером, оскільки в сукупності вони не набрали більше 50% необхідних голосів у парламенті. У результаті 10 жовтня 2005 р. в ході переговорів між СДПН і блоком ХДС/ХСС прийняте рішення про те, що майбутній уряд сформує кандидат на пост канцлера від ХДС/ХСС Ангела Меркель.

Починаючи з 2005 р. у Німеччині змінилося чотири коаліції: 2005-2009 рр. «велика коаліція», 2009-2013 рр. коаліція ХДС/ХСС і ВДП, а коли після

виборів до парламенту не потрапила ВДП, канцлер Меркель змушена була формувати коаліцію з СДПН. Склад нового уряду і перші кроки А. Меркель свідчили про спадкоємність внутрішньо- і зовнішньополітичного курсу «великої коаліції».

Парламентські вибори, які відбулися в Німеччині 24 вересня 2017 року, виявилися справжнім землетрусом для політичного життя країни. Їхні підсумки засвідчили кризу двох традиційних німецьких народних партій, представники яких перебували при владі у складі «великої коаліції» у 2013-2017 роках, а також стали промовистим свідченням значного зростання популярності ультраправих політичних сил. Коаліційні переговори затягнулися майже на шість місяців, що є безпрецедентно тривалим терміном формування урядової коаліції в новітній історії ФРН. У Бундестазі функціонують відразу шість фракцій, одна з яких представляє правопопулістську «Альтернативу для Німеччини». Цей аспект суттєво ускладнює процес прийняття рішень на федеральному рівні [68].

Розвиток відносин з державами Центральної та Східної Європи є одним з пріоритетних напрямків зовнішньої політики Німеччини, що зумовлено як географічною детермінантою, так і об'єктивною зацікавленістю в секторальній співпраці [83].

Враховуючи політичне та економічне лідерство серед європейських держав, Німеччина є одним з найбільш бажаних партнерів для України. Канцлер Німеччини Ангела Меркель, займаючи цей пост з листопада 2005 р., має всі шанси продовжувати впливати та формувати політику ФРН щодо держав Центральної та Східної Європи, а також Європейського Союзу в цілому, принаймні, до осені 2021 року. Україна у східній політиці ФРН під час канцлерства А. Меркель продовжувала розглядати невід'ємною складовою для забезпечення стабільності у регіоні Центральної та Східної Європи.

Проте в порівнянні зі своїми східноєвропейськими сусідами, динамічність двосторонніх відносин між Україною та Німеччиною була

значно нижчою. Нова концепція зовнішньої політики ФРН починає вибудовуватись на окремих векторах відносин із державами Східної Європи. З інтересів ФРН щодо подальшого посилення ЄС прямо витікає зацікавленість у створенні на території Європи єдиної системи безпеки й наявності на її кордонах стабільних держав. Німеччина традиційно підтримує усі ініціативи щодо цих питань.

Визначаючи основні цілі зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі, варто відзначити, що про національні інтереси ФРН не прийнято говорити так само відкрито, як і про її цінності. Актуальні цілі зовнішньої політики ФРН були прописані в коаліційній угоді Християнсько-демократичного союзу (ХДС) і Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН). Німеччина виступає за мир, свободу і безпеку, за справедливий світовий порядок, за реалізацію прав людини і повагу міжнародного права, а також за сталий розвиток і боротьбу з бідністю [75]. До інструментів реалізації глобальних цілей Німеччини належать дипломатичні методи, мирне врегулювання конфліктів і міжнародне співробітництво в цілях розвитку.

В коаліційній угоді 2013 р. наголошується, що Німеччина ручається за свою надійність, а також хоче бути партнером у формуванні справедливого світового порядку. У даних формулюваннях слід окреслити основні концептуальні основи зовнішньої політики країни: пріоритет невійськових методів і ставка на багатосторонній підхід [75].

Тема відповідальності стає ключовою з моменту перебування А. Меркель на посаді канцлера. У попередніх коаліційних договорах 2005 і 2009 рр. Німеччина позиціонувала себе як «відповідального партнера в системі міжнародних відносин». Однак в документі 2013 р. відповідальність у європейському напрямку та на світовій арені була розмежована, і політичні цілі ФРН на європейському напрямку були виділені в окрему главу.

У 2014 р. Німеччина офіційно визнала, що її зовнішня політика потребує корегування і нового осмислення. Були виокремлені нові

зовнішньополітичні пріоритети, проте не був окреслений комплексний підхід до досягнення поставлених цілей. Своєю чергою, про деякі зміни в підходах до проведення зовнішньої політики було заявлено під час виступу президента ФРН Й. Гаука на Мюнхенській конференції в січні 2014 р. [83].

У ньому чітко говориться про те, що Німеччина повинна взяти на себе більше відповідальності за ситуацію в світі і остаточно стати «гарантом світового порядку і безпеки». Країна підтвердила свій основний зовнішньополітичний інтерес на XXI століття: зберегти структури і усталену систему відкритого і ліберального світового порядку, Німеччина по-новому оцінює свою роль в збереженні цього балансу. Виходячи з цього наміру, Німеччина передбачала підвищення своєї залученості в військових операціях, як в рамках ЄС, так і НАТО [63, с. 150].

З метою гарантування стабільної внутрішньої політики та реалізації інтересів міжнародного значення кожна країна формує інструменти та принципи реалізації зовнішньої політики. Найважливіші принципи зовнішньої політики Німеччини включають посилення згуртованості ЄС та тісну співпрацю між усіма країнами-членами ЄС, прихильність до миру та безпеки, зміцнення демократії, верховенства права та прав людини, а також інших пріоритетів [74].

Суверенна Європа, трансатлантичне партнерство, прихильність до миру та безпеки, сприяння демократії та правам людини та прихильність до багатосторонності – основні складові зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі. Європейська інтеграція та Європейський Союз складають основу та напрямок зовнішньої політики Німеччини. Посилення згуртованості ЄС та тісна співпраця з усіма країнами-членами ЄС є центром зовнішньополітичних дій.

Лише завдяки сильному Європейському Союзу і лише разом із європейськими партнерами Німеччина може залишатися здатною діяти в умовах змін у світовому міжнародному просторі. Федеральний уряд Німеччини виступає за тісне європейське співробітництво, особливо у сфері

спільної зовнішньої політики та політики безпеки Європейського Союзу, а також у спільній безпеці європейських зовнішніх кордонів, внутрішньої безпеки та економічної політики. Тісна франко-німецька зумовила розвиток європейської інтеграції.

Трансатлантичне партнерство є важливим компонентом зовнішньої політики Німеччини. США – найближчий союзник Німеччини за межами Європи. Трансатлантичні відносини базуються на історичному досвіді та спільних цінностях, таких як демократія, свобода та верховенство права. Трансатлантичне партнерство базується на спільних інтересах та цілях, а також на традиційно тісних соціальних, політичних та економічних зв'язках. Зовнішня політика Німеччини завжди виступає за тісні відносини на основі партнерства та відкритого діалогу із США, особливо коли існують різні точки зору чи думки.

Зовнішня політика Німеччини прагне до миру та безпеки у всьому світі. Німеччина формує свою політику миру та безпеки насамперед багатосторонньо, тобто в рамках міжнародних інституцій та структур, таких як Європейський Союз, НАТО, ООН, ОБСЄ, G7 та G20 [74].

Мирна політика означає насамперед дипломатичні заходи щодо пошуку політичних рішень криз та конфліктів, таких як в Україні, Сирії чи Лівії. Але Німеччина також бере на себе відповідальність за безпеку і бере участь у військовій діяльності, коли цього неможливо уникнути, наприклад, у боротьбі проти Ісламської держави (ІД) або в стабілізації Афганістану та Малі. Важливою складовою німецької мирної політики є також прихильність до роззброєння, контролю над озброєннями та нерозповсюдження зброї. На додаток до контролю над звичайним озброєнням, світ без ядерної зброї залишається довгостроковою метою зовнішньої політики Німеччини [74].

Німецький внесок у запобігання кризам, стабілізацію, постконфліктну реабілітацію та гуманітарну допомогу також є частиною німецької політики миру та безпеки. Сьогодні Німеччина є одним з найбільших донорів

гуманітарної допомоги у всьому світі та піонером у галузі попередження, посередництва та стабілізації цивільних криз.

Важливо відзначити діяльність Deutsche Gesellschaft für internationale Zusammenarbeit в структурі даного компоненту зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі [76]. Центральний офіс GIZ розміщений в Бонні та Ешборні. Обсяг допомоги іншим країнам світу в 2019 році становив близько 3,1 млрд євро. З 22 199 осіб персоналу в 120 країнах світу майже 70 відсотків – це національний персонал. GIZ підтримує німецький уряд у реалізації його цілей міжнародного співробітництва для сталого розвитку.

Deutsche Gesellschaft für internationale Zusammenarbeit впродовж багатьох років реалізовує проекти та програми допомоги по всьому світу. Проекти та програми реалізуються від імені Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку, а також Федерального міністерства закордонних справ, Федерального міністерства охорони навколишнього середовища, охорони природи, будівництва та ядерної безпеки, Федерального міністерства оборони та Федерального міністерства з питань економіки та енергетики. GIZ пропонує федеральним міністерствам та іншим державним установам свої послуги з міжнародного співробітництва [76].

Зовнішня політика Німеччини спрямована на засад зміцнення демократії, верховенства права та прав людей у всьому світі. Німеччина дотримується цих принципів не лише з точки зору власних переконань, пропаганда цих принципів відповідає також зовнішньополітичним інтересам Німеччини. Мир, безпека, стабільність та сталий розвиток можуть існувати лише у довгостроковій перспективі, коли застосовуються демократичні та конституційні принципи та дотримуються права людини. Тому впевнене просування демократії, верховенства права та прав людини є важливою складовою німецької політики миру та безпеки.

Зовнішня політика Німеччини прагне до стійкого розвитку процесу глобалізації. Глобальна справедливість є важливою передумовою

міжнародного миру та безпеки. Ось чому зовнішня політика Німеччини також ґрунтується на таких питаннях, як захист навколишнього середовища, енергетична та сировинна безпека, екологічні та водні проблеми, кібербезпека та урбанізація [82].

Німеччина виступає за обов'язкові правила та ефективні багатосторонні інституції, які роблять можливим упорядковане та взаємопов'язане співробітництво у світі. Зовнішня політика Німеччини фокусується на зміцненні таких інституцій та структур, як ЄС, НАТО, Організація Об'єднаних Націй, ОБСЄ та G7, а також на нових принципах партнерства та міжнародних форматах, таких як G20 або так званий нормандський формат для вирішення кризи в Україні. Отже, найважливішим принципом міжнародного порядку є і залишатиметься багатосторонність для Німеччини [85, с. 87].

Німеччина має особливий інтерес до проведення ефективної зовнішньоторговельної політики, яка допомагає компаніям відкривати зовнішні ринки та покращувати рамкові умови для підприємницької діяльності.

Отже, зовнішня політика Федеративної Республіки Німеччина являє собою систему економічних, військових і культурно-ідеологічних зв'язків із зарубіжними державами, які формуються на багатосторонній основі з урахуванням факторів міжнародного середовища, ролі і місця ФРН в світовому співтоваристві і чинників внутрішньополітичного розвитку.

Для зовнішньої політики сучасної Німеччини характерна ситуація, коли, з одного боку, номінально відсутні офіційні стратегічні документи, що окреслюють основні напрямки та методи німецької зовнішньої політики, її перспективні та поточні завдання (як, наприклад, періодично оновлювана Стратегія національної безпеки США), а з іншого боку, очевидно, що Німеччина веде активну зовнішню політику держави, яка прагне до глобального позиціонування і претендує на провідну роль в ЄС, що

неможливо досягти без детально відпрацьованої зовнішньополітичної стратегії.

Багато в чому ця ситуація пояснюється бажанням Німеччини уникнути відродження німецьких глобальних амбіцій, в тому числі таких, що ґрунтуються на військово-політичній присутності країни, що обумовлено ходом історії розвитку ФРН. На формування зовнішньополітичного курсу суттєвий вплив чинять стратегічні програмні установки політичних партій [94, с. 56].

Висновки до 1 розділу

У першому розділі роботи були виокремлені основні концептуально-теоретичні засади зовнішньої політики Німеччини за часів канцлерства Ангели Меркель.

Зовнішня політика – це курс країни у системі міжнародних відносин, що сприяє досягненню стратегічних цілей країни та забезпечення національних інтересів через інструменти регулювання взаємовідносини між країнами. Визначаючи основні цілі зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі, варто відзначити, що про національні інтереси ФРН не прийнято говорити так само відкрито як про її цінності.

Найважливіші принципи зовнішньої політики Німеччини включають посилення згуртованості ЄС та тісну співпрацю між усіма країнами-членами ЄС, прихильність до миру та безпеки, зміцнення демократії, верховенства права та прав людини, а також інших пріоритетів. Зовнішня політика Німеччини спрямована на засад зміцнення демократії, верховенства права та прав людей у всьому світі. Німеччина дотримується цих принципів не лише з точки зору власних переконань, пропаганда цих принципів відповідає також зовнішньополітичним інтересам Німеччини. ФРН виступає за обов'язкові правила та ефективні багатосторонні інституції, які роблять можливим упорядковане та взаємопов'язане співробітництво у світі.

2. Основні напрямки політики ФРН у Центральній та Східній Європі

2.1. Східноєвропейський вектор зовнішньої політики ФРН

Усі урядові коаліції ФРН традиційно приділяли особливу увагу східноєвропейському напрямку зовнішньої політики німецької держави, який на початку 1970-х рр. завдяки діяльності соціал-демократів отримав назву «Остполітік». Основною метою цієї політики стало формування довгострокових перспектив для воз'єднання двох німецьких державних утворень в єдине ціле, в тому числі шляхом зближення зі своїми східноєвропейськими сусідами та СРСР. Ще на початку 1970-х рр. федеральний канцлер Віллі Брандт сформував такий підхід, як *Wandel durch Annäherung* («зміни через зближення»). Після укладення Московського договору ФРН підписала двосторонні угоди з НДР, Польщею та Чехословаччиною, а також істотно розширила економічну співпрацю з Радянським Союзом [2, с. 97-98].

Після глобальних геополітичних зрушень кінця 1980 – початку 1990-х рр. (воз'єднання ФРН з НДР, хвиля демократичних революцій, розпад Радянського Союзу) на політичній карті Європи утворилося аж 14 нових незалежних держав, що спричинило значні геополітичні ускладнення. Перед молодими демократіями постала необхідність посткомуністичної трансформації, успішним взірцем якої виступала Німецька Демократична Республіка. Натомість об'єднана Німеччина, яка мала статус «фронтної держави» в «холодній війні», була змушена модернізувати свій зовнішньополітичний курс у східноєвропейському напрямку [65, с. 64].

Після воз'єднання ФРН з НДР 1990 р. відбувся перехід від традиційної геополітичної концепції Середньої Європи, яка загинула 1945 р. разом з німецькими пангерманськими ідеями, до демократичних концепцій взаємодії європеїзованої Німеччини з рештою країн Європи. Попередник Г. Коля на посту канцлера, Курт-Георг Кізіґер дуже влучно описав дилему Німеччини

1967 року: «незручні розміри у незручному місці... завелика, аби не відігравати ролі у рівновазі сил... замала, аби утримувати сили навколо себе у рівновазі». Цій думці ще лаконічніше вторував Генрі Кіссінджер, який вважав, що Німеччина «завелика для Європи, замала для світу» [9, с. 359].

Уряди молодих незалежних держав у Східній Європі розглядали ФРН як вдалий взірець побудови ринкової економіки та забезпечення соціальної стабільності. В умовах радикальної зміни системи міжнародних відносин нагальним завданням для об'єднаної Німеччини виявилася модернізація зовнішньополітичного курсу в східноєвропейському напрямі.

Важливим документом федерального уряду, зміст якого переконливо свідчить про ідентифікацію образу Східної Європи в уяві німецької державної еліти першої половини 1990-х рр., стали «Директиви оборонної політики», затвержені Федеральним міністерством оборони 26 листопада 1992 року. Враховуючи об'єднання двох німецьких держав і завершення блокового протистояння часів «холодної війни», зазначалося, що наразі Німеччина більше не є «фронтвою державою». Тепер її оточують виключно союзники і дружні партнери. Проте прогресивні інтеграційні процеси в Західній Європі протистоять відцентровим тенденціям до фрагментації державних одиниць на Сході та на південному Сході континенту. Картину цих регіонів визначають приховані та відкриті конфлікти. Народи Центральної та Південно-Східної Європи після багатьох років рабства прагнуть втілити в життя демократичну, правову державу та ринкову економіку. З точки зору безпеки, вони знаходяться в перехідній стадії і намагаються знайти вихід з безпекового вакууму, який утворився в результаті розпаду СРСР» [97, с. 4].

У 1990–2000-і рр. Німеччина виступила рушійною силою залучення країн Центральної Європи, Балтії та Балкан до НАТО і ЄС, оточивши в такий спосіб себе державами, які знаходяться у спільних з нею регіональних об'єднаннях і військових союзах. В результаті, зазначені країни доєдналися до грона західноєвропейських держав, серед яких Німеччина виступає

найпотужнішим інвестором і чий економіки, фактично, доповнюють німецьку, адже німецькі підприємства спрямовують понад 60% своєї експортної продукції на ринки країн Євросоюзу. Вільне переміщення робочої сили в рамках ЄС сприяло суттєвому зменшенню безробіття в сусідніх з Німеччиною «нових» країнах Євросоюзу (у Польщі, наприклад, з 20% у 2003 р. до 8,2% у 2017 р. [17, с. 38]).

Отже, входження держав Східної Європи до європейського ринку відповідало інтересам Німеччини, сприяючи зростанню її економічного потенціалу та політичної ваги. Крім того, ФРН була важливим інвестиційним партнером цих держав, отже, розширення Європейського Союзу на Схід мало збільшити її інвестиційну активність.

Стратегічним напрямком східноєвропейської політики ФРН у 1990-1998 рр. стала активна діяльність щодо розширення ЄС, що проявилось в підписанні ряду нових східних договорів, підтримці дій Співтовариства по налагодженню широкої економічної співпраці із східноєвропейськими державами, наданню їм значної фінансової допомоги в проведенні політичних й економічних реформ. Федеральним урядом було розроблено концепцію регулярних консультацій, спрямовану на сприяння розбудові демократії і соціального ринкового господарства в країнах Центральної і Східної Європи, на яку впродовж 1992-1995 рр. було надано коштів на суму близько 1,3 млрд марок. Водночас ФРН за часів канцлерства Г. Коля у своїй східноєвропейській політиці зіштовхнулася з тим, що письмові домовленості не завжди втілювалися в реальну політичну практику. Ця вада виявилася ключовою [65, с. 71].

У 1998 р. після 16-річного перебування на посаді «канцлера німецької єдності» у результаті дострокових виборів до влади в Німеччині прийшла коаліція СДПН та «Союз 90 / Зелені». Посаду федерального канцлера зайняв Герхард Шредер. Від самого початку в здійсненні східноєвропейської політики новий канцлер мав можливість спиратися на традиції, адже саме німецькі соціал-демократи стали ініціаторами та провідниками «нової східної

політики». Зокрема, візит В. Брандта до Польщі в 1970 р., коли він під час відвідування Варшавського гетто опустився на коліна перед пам'ятником жертвам Голокосту, став знаковим явищем, актом, що символізував покаєння німців за злочини нацистського режиму. У тому ж напрямі діяв наступник В. Брандта на посту канцлера, соціал-демократ Г. Шмідт [65, с. 127].

Головним завданням нового канцлера став пошук зовнішньополітичного балансу – способу, який, з одного боку, мав забезпечити інтеграцію країн Центрально-Східної Європи до Європейського Союзу, а, з іншого, – зменшити негативні наслідки впливу від прийняття нових членів. Зважаючи на тодішню економічну ситуацію в Німеччині, новий канцлер пообіцяв покласти край німецькій дипломатії «чекової книжки», оскільки, за його переконанням, у кінці ери Коля федеральний уряд переслідував нереалістичне поєднання цілей. Однак, на нашу думку, звинувачення канцлера німецької єдності в переорієнтації державних інтересів на європейські потреби, не мали під собою надійних підстав. Одночасно передвиборна обіцянка Г. Шредера зменшити витрати ФРН на європейську інтеграцію відповідала тогочасним настроям німецького суспільства [65, с. 133-134].

Прихід до влади «великої коаліції» на чолі з А. Меркель не спричинив значних змін у східноєвропейській політиці ФРН. Водночас період з 2005 по 2013 рр. позначився розробкою та впровадженням принципово нових форм взаємодії зі східноєвропейськими державами. Зокрема, «Європейська політика сусідства» стала ініціативою Європейської комісії, спрямованою на інституціоналізацію різних напрямків співробітництва Європейського Союзу, сприяння інтенсивнішим зв'язкам між партнерами. Однак вадою «Європейської політики сусідства» виявилася відсутність диференціації «сусідів Європи» та «європейських сусідів», до кола яких належать Україна, Білорусь і Молдова. Тому в 2009 р. Євросоюз розробив новий проект «Східне партнерство», який запропонував Україні, Молдові та в перспективі після скасування режиму санкцій проти Білорусі асоціацію, тобто максимально

близькі відносини без гарантій їхнього членства в Євросоюзі. Саме така політична настанова й ускладнила процес адаптації програми ЄС «Східне партнерство» до реалій, які склались у Європі після російської агресії щодо України [65].

Загалом східноєвропейська зовнішньополітична стратегія канцлера Ангели Меркель в цілому узгоджувалась із східною політикою Євросоюзу. Складовими східноєвропейської зовнішньополітичної стратегії ФРН на сьогоднішній день є взаємодія з «Вишеградською четвіркою», країнами Балтії, Балканами і країнами, що опинилися поза межами східного розширення ЄС 2004 р., «ною Східною Європою» – Україною, Республікою Молдовою та Республікою Білоруссю.

Таким чином, ФРН як традиційна рушійна сила східної політики Європейського Союзу у відносинах зі своїми східними сусідами фактично почала вибудовувати самостійні вектори. Федеральний уряд на чолі з Ангелою Меркель прагнув узгодити східну політику Німеччини із східною політикою Євросоюзу. Дипломатичні механізми такого погодження є різноманітними. Насамперед, використовується потенціал «Веймарського трикутника» (Німеччина, Польща, Франція плюс Україна) та апарат Верховного представника Євросоюзу з питань спільної зовнішньої і безпекової політики. Утім, навіть до російської агресії в Україні 2014 р. ці дипломатичні механізми погодження були недосконалими та недостатніми для ефективного забезпечення системного підходу до східноєвропейської політики як ФРН, так і ЄС. Події Євромайдану, Революція Гідності, анексія Криму, війна на Сході України та підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом вимагає внесення коректив у курс Німеччини щодо України та східноєвропейських держав.

2.2. Відносини ФРН із країнами Вишеградської групи

Одними з найбільш яскравих геополітичних зрушень на європейському континенті, що супроводжували розпад блокової системи міжнародних відносин і завершення доби «холодної війни», стали процеси об'єднання ФРН з НДР та утворення нових незалежних держав у Центральній та Східній Європі. Зовнішньополітичні виклики, які на початку 1990-х рр. постали перед об'єднаною Німеччиною і молодими демократіями Центральної і Східної Європи, полягали в тому числі і у завданні розбудови ефективної системи регіональної співпраці. ФРН об'єктивно виявилася у цьому зацікавленою, оскільки з об'єднанням 1990 р. вона не лише набула нового статусу у світовій політиці, але й її східний кордон водночас став східним кордоном Європейського Союзу. Саме тому вона ініціювала створення «європейських регіонів» вздовж своїх кордонів із Польщею та Чехією. З одного боку, цей крок певною мірою убезпечив саму Німеччину, а, з іншого, – держави «Вишеградської четвірки» здобули можливість включитися в процеси європейської інтеграції ще до їх офіційного приєднання до проектів підготовки членства в Євросоюзі [65, с. 145].

Отже, у 1990-ті рр. ФРН активізувала двосторонні відносини з країнами «Вишеградської групи», тримаючи курс на їх розбудову в дусі партнерства і добросусідства, а також надавала підтримку цим державам у рамках євроінтеграційних процесів. Натомість позиція Німеччини щодо інших новостворених країн Східної Європи була більш стриманою через існування потенційних загроз, спровокованих заключним етапом розпаду СРСР. Так, Німеччина активно підтримала укладання «європейських угод» із країнами Вишеградської групи в 1991 р., що мали на меті наблизити економічно та політично ці країни до Співтовариства та відкрити перед ними перспективи вступу до спільноти. За німецького сприяння Польща, Угорщина та Чехословаччина спочатку стали повноправними членами Ради Європи, а потім отримали асоційоване членство в ЄС. Гельмут Коль неодноразово

підкреслював, що «Польща знаходиться не в Східній, а Центральній Європі. Ця країна є близькою Німеччині не тільки географічно» [65, с. 109].

Особливо федеральний канцлер наголошував, що «європейська інтеграція не може бути повною без Польщі. Європейський Союз матиме хороше майбутнє тільки разом із Польщею, тому вона повинна приєднатися до ЄС найближчим часом, а також виконувати свої обов'язки із забезпечення загальної безпеки в якості члена НАТО. Німеччина допоможе їй у цьому, оскільки це – її обов'язок перед дітьми і онуками».

Водночас 14 листопада 1990 р. між Польщею та ФРН було укладено договір про непорушність кордону по Одеру-Нейсе. А 17 червня 1991 р. Г.Коль і чинний прем'єр-міністр Польщі Я. Білецький уклали договір про дружбу і добросусідство. Завдяки підписанню цих договорів з'явилася перспектива ліквідації цього «спірного» європейського кордону в рамках подальшого успішного розвитку європейської інтеграції. Завдяки старанням Г.Коля для Європи настала вирішальна фаза побудови нової системи міждержавних відносин.

Гельмут Коль, звертаючись до авторитету Вацлава Гавела, наполягав на доцільності повернення країн Центральної, Східної та Південної Європи, які раніше перебували у складі СРСР, додому в Європу. При цьому західний кордон Польщі не мав стати остаточною східною межею Європейського Союзу. ЄС залишився відкритим для подальшого розширення, і має всі перспективи для побудови спільного процвітаючого майбутнього його членів [65, с. 110].

Реалістична східноєвропейська політика федеральних канцлерів Г. Коля і Г. Шредера виключила Україну з кола потенційних членів ЄС, до якого належали з 1991 р. країни Вишеградської групи. Україна в першій половині 1990-х рр. лишила поза увагою розгортання інтеграційних процесів на захід від її кордонів у регіоні Центральної та Східної Європи, у тому числі формування системи вишеградського співробітництва.

Утім, як слід об'єктивно визнати, «Вишеградська четвірка» від початку створювалася швидше як закритий елітний клуб, своєрідна складова частина нового «санітарного кордону» між Сходом і Заходом. Реальні переваги вишеградської моделі регіонального співробітництва проявилися в другій половині 1990-х рр. Але ввійти до цієї своєрідної «групи прориву» постсоціалістичних держав, яка поставила за мету солідарний вступ РП, СР, УР і ЧР до НАТО і ЄС, Україна тоді вже не могла. Занадто великим став відрив між позитивними результатами внутрішніх суспільних та зовнішньополітичних перетворень центральноєвропейських держав і реформаційним тупцюванням, геополітичною невизначеністю України [70].

На першому етапі існування Вишеградської групи провідною тенденцією зовнішньополітичного розвитку країн-учасниць став інтеграціонізм. У той час обрана мета – отримання статусу повноправних членів євроатлантичних структур підпорядкувала собі ідею регіонального співробітництва. Причому ставлення до цієї ідеї змінювалося як у самих країнах ЦСЄ, так і в ЄС і НАТО. Спочатку засновники Вишеградської групи вважали, що саме таке об'єднання допоможе центральноєвропейським державам сформувати особливу структуру, яка допоможе їм інтегруватися в євроатлантичні структури. Країни-учасниці розглядали Вишеградську групу як субрегіональне об'єднання, яке має служити лише посередником у процесі інтеграції в ЄС і НАТО. Фактично Вишеградська група стала закритим клубом, куди нові члени не допускалися [59, с. 14].

Країни вишеградського блоку в стратегічному сенсі були об'єднані спільними потребами, інтересами та метою. Основними чинниками, які обумовили розвиток вишеградського блоку стали наступні чинники:

- історичний (спільний спадок Австро-Угорської імперії, потреби консолідації заради відродження центральноєвропейської тотожності);
- політичний (повернення в об'єднану Європу, забезпечення гарантій незворотності позитивних зрушень та реформ, зміцнення миру, безпеки і

стабільності, розбудови стабільного громадянського суспільства та консолідованої демократії);

– економічний (формування нових ринкових засад конкурентної спроможності регіону в умовах європейської інтеграції та розгортання процесу глобалізації);

– соціокультурні чинники (відродження центральноевропейської ідентичності як основи конкурентної спроможності центральноевропейського регіону в об'єднаній Європі) [70].

У рамках ініційованого Польщею Східного виміру ЄС (2003 р.) країни «Вишеградської групи» запровадили формат «В-4 +». Він передбачав участь українських представників у робочих засіданнях «Вишеградської четвірки», а також проведення зустрічей глав урядів країн Центральної та Східної Європи. За баченням німецької дослідниці Іріс Кемпе, Німеччина, якій, починаючи із східної політики Брандта 1970 р. до східного розширення ЄС 2004р. вдалося пов'язати воедино свої різноманітні стратегічні інтереси: з одного боку підтримувати хороші відносини з Кремлем, а з іншого – виступати адвокатом Східної Європи і одночасно узгоджувати політику з європейськими та американськими союзними партнерами, відіграла ключову роль у забезпеченні євроінтеграційних прагнень держав «Вишеградської групи» [87, с. 243].

У 2014 р. країни Вишеградської групи відзначили десятирічний ювілей. Показовим є той факт, що порівняно з п'ятирічним ювілеєм вступу до ЄС десятиріччя розширення ЄС практично не відзначалося ні в Брюсселі, ні в самих країнах Вишеградської групи. Характерним свідченням ставлення населення Вишеградської групи країн до десятиріччя вступу в ЄС можна вважати найнижчий відсоток явки виборців на виборах в Європарламент, що відбулися в травні 2014 р. У Словаччині не проголосувало 87% виборців, у Чеській Республіці 80,5%, у Польщі 77,3%, в Угорщині 70%. У зв'язку із цим відзначимо, що ВВП в ЄС навесні 2014 р. виріс найбільше в Польщі й Угорщині (в обох країнах на 1,1%), у Словаччині цей показник становив

0,6%, а в Чеській Республіці спостерігався нульовий приріст. Отримуючи найбільшу фінансову підтримку з фондів ЄС, Польща в 2014 р. вийшла на друге місце в ЄС за показниками економічного зростання в 2,9%, пропустивши вперед тільки Литву з 3,5%. Не на багато відстала Словаччина з показником 2,3%, Угорщина відзвітувала зростанням у 2,1 %. Польща також вийшла на кращі показники щодо бюджетного дефіциту, досягнувши профіциту в 5%, а Чехія в 2,8%. Словаччина і Угорщина не змогли подолати допустиму планку дефіциту в 3%. В Угорщини бюджетний дефіцит становив 3%, а в Словаччині відповідно 3,3% [59, с. 19].

Необхідно відзначити, що Вишеградська група практично не інституалізована. Спочатку вона створювалася без будь-яких інститутів, які були б здатні самостійно виробляти політику співпраці. Взаємодія країн-учасниць будується на основі регулярних зустрічей різного рівня: від зустрічей прем'єр-міністрів, які проходять щорічно, до зустрічей експертів різного профілю. Роботу групи протягом року координує головуюча країна, що змінюється в середині року. Цей формат не виключає і більш частих двосторонніх зустрічей, наприклад, які проводять Чехія і Словаччина. Подібної взаємодії виявилось досить для вироблення спільної політики в рамках міграційної кризи, за час якої всі країни-учасниці «четвірки», за винятком Угорщини, уже обіймали пост головуючої країни. Так, наприклад, із середини 2016 р. координувала роботу Польща, до цілей якої на час головування в групі входили завдання щодо посилення позиції Вишеградської групи на рівні ЄС, у тому числі з міграційної проблематики, а також питання безпеки і посилення взаємодії [59, с. 13].

Таким чином, заснування Вишеградського блоку та розуміння головних завдань зазначеного регіонального об'єднання зумовили системна взаємодія зазначених об'єктивних чинників, а також суб'єктивне розуміння елітами центральноєвропейських країн актуального історичного порядку денного. Федеральний уряд на чолі з Ангелою Меркель надавав важливого значення зв'язкам з країнами «Вишеградської четвірки». Свідченням цього

стала підтримка федеральним канцлером ініціативи Вишеграду зі створення спільного бойового з'єднання під командуванням Євросоюзу. Отже, Німеччина та країни «Вишеградської четвірки» відчують спільну відповідальність за єдність Європи та майбутнє європейської інтеграції.

2.3. Веймарський трикутник як інструмент зовнішньої політики Німеччини

«Веймарський трикутник» з'явився як політико-дипломатична конфігурація у 1991 році, відображаючи нову геополітичну ситуацію у регіоні Східної та Центральної Європи після завершення періоду «оксамитових революцій». Розпад радянського блоку та СРСР змусили ці держави шукати нових партнерів та альтернативні формати взаємодії. Головним зовнішньополітичним орієнтиром стала економічна та політична інтеграція із країнами ЄС. Долучення Польщі до цих процесів, як однієї з найбільших за кількістю населення та територією серед інших країн «нової Європи», стало першочерговим завданням [44, с. 39].

Поява нового геополітичного утворення дозволила німцям та французам утримувати поляків у межах діалогу, здійснюючи опосередкований контроль над реформами у сферах зовнішньої та внутрішньої політики Варшави у 90-х роках ХХ століття. 9 квітня 1991 р. було підписано Договір про дружбу та співробітництво між Польщею та Францією, а 17 червня 1991 р. – аналогічний договір з об'єднаною Німеччиною. У тому ж 1991 році у м. Веймарі відбулася зустріч міністрів закордонних справ Німеччини, Франції та Польщі – Ганса-Дітріха Геншера, Ролана Дюма та Кшиштофа Скубішевського, результатом якої стало створення «Веймарського трикутника» [44, с. 39].

На думку А. Мартинова, фактично Веймарський трикутник спирається на особливі відносини Німеччини відповідно з Францією та Польщею. Причому ця стратегічна співпраця остаточно перевертає трагічні сторінки

історії Європи першої половини ХХ ст., коли конфлікти між сторонами нинішнього «трикутника» провокували мережу протистояння, яке зрештою призвело до двох світових війн. Особливо важливою є міжрегіональна співпраця в структурі Євросоюзу на нинішньому кризовому етапі розвитку процесу європейської інтеграції [27, с. 129].

Схожій позиції дотримується і В. Химинець, який зазначає, що появу Веймарського трикутника слід розглядати як у контексті проекту Європи, так і розвитку двосторонніх процесів між ФРН, Польщею та Францією, які отримавши свободу після звільнення від блокової приналежності, опинилися перед фактом німецького об'єднання. З іншого боку, Веймарський трикутник вписувався як у продовження німецько-французької співпраці, так і реалізації цими країнами східноєвропейської політики [71, с. 90].

Серед основних мотивів залучення країн до тристороннього формату були національні інтереси. Так, у рамках процесів після падіння Берлінського муру Німеччина потребувала Францію, щоб отримати «згоду» на проведення власної політики у Східній Європі. Франція потребувала Німеччину, щоб отримати вплив на Східну Європу та контролювати німецькі дії на Сході. Польща потребувала Францію та Німеччину як опору для європейської та євроатлантичної інтеграції, але Варшава потребувала Париж для контролю над великим сусідом. Водночас Польща опосередковано потребувала Німеччину, щоб зберегти відносини з Францією. А Німеччина була зацікавлена у Польщі, щоб отримати міст для Східної Європи. Але цей міст мав використовуватися не тільки в інтересах Німеччини, а й всього ЄС. Таким чином в основі виникнення Веймарського трикутника була інституалізація німецько-польсько-французького співробітництва у політичній, безпековій, транспортній та культурній сферах та спроби узгоджувати між собою спільні кроки [71, с. 90].

У процесі створення та у перші роки тристоронньої співпраці країни-учасниці приділяли основну увагу таким моментам:

– через тристоронню співпрацю успішна модель німецько-французького примирення мала розповсюдитися на німецько-польські відносини;

– залучивши Польщу, Франція та ФРН прагнули продемонструвати, що після періоду холодної війни розкол континенту вже подолано і його східна частина має отримати європейську перспективу. На адресу східноєвропейських країн надсилався чіткий сигнал, що Захід не відгороджується, а відкривається. У спільній заяві за підсумками зустрічі ФРН та Франція зобов'язувалися «Польщу та нові демократії наближати до Європейського співтовариства». У розвиток цієї ініціативи Варшава згодом відчувала дієву підтримку з боку Берліна та Парижа у контексті вступу до ЄС;

– йшлося не тільки про те, щоб усунути старі лінії розділу через конкретні інституційні прив'язки до структур Західної Європи, але й про символічне залучення Польщі до процесу європейської єдності;

– не в останню чергу Веймарський трикутник на перших порах існування мав сприяти поглибленню мирної співпраці трьох великих держав континенту у період невизначеної політичної реальності Європи після завершення холодної війни [71, с. 90].

Незважаючи на наявність об'єктивних причин для розвитку подальшого співробітництва між країнами, у трьохсторонніх відносинах спостерігалась ціла низка суперечностей, що гальмувала цей процес. Так, франко-польську кооперацію у 1991-2004 рр. можна вважати лише частково успішною. Основні розбіжності стосувалися питання подальшого розширення ЄС та реформування інституційної системи ЄС. Для Франції головним завданням було поглиблення європейської інтеграції, а не розширення ЄС на Схід. Натомість Польща, відзначаючи важливість обох процесів, наголос ставила саме на розширенні. Крім цього, не можна не відзначити різні погляди держав щодо майбутнього європейської системи безпеки.

Першою важливою подією на новому етапі розвитку відносин «Веймарського трикутника» слід вважати саміт, який відбувся у німецькому місті Метлах 5 грудня 2006 р. в присутності голів держав та урядів. У підсумку була прийнята спільна декларація, де було наголошено на близькості позицій Франції, Польщі та Німеччини по багатьох важливих міжнародних питаннях, що стосуються спільних дій у межах ЄС та НАТО, відзначені трьохсторонні зусилля з проведення виборчого процесу в Демократичній Республіці Конго, в місії у Лівані та під час операції в Афганістані. Стосовно військового співробітництва була висловлена готовність створити тактичну групу. Представник Польщі у комітеті НАТО і в ЄС генерал-майор Януш Боярські повідомив польському радіо, що підрозділ має стати стратегічним резервом ЄС, який може бути задіяний у будь-якій кризовій ситуації за його рішенням [44, с. 40].

Потрібно зазначити, що від самого початку в діяльності Веймарського трикутника помітна роль відводилася темі України. Так, всередині 90-х років «веймарці» домовилися координувати свою зовнішню політику по відношенню до України та країн Балтії, залучаючи ці країни час від часу до зустрічей у рамках Веймарського трикутника. У підсумковій заяві саміту Веймарського трикутника у 2006р. (5 грудня 2006р., м. Метлах), зокрема, підкреслено намір лідерів ФРН, Польщі та Франції активізувати співпрацю з метою підтримки України в її прагненні посилити співпрацю з євроатлантичними структурами, а також з ЄС [71, с. 92-93].

Наступна зустріч у межах «Веймарського трикутника» відбулася 17 червня 2008 р. за участі міністрів закордонних справ ФРН, Франції та Польщі – Франка-Вальтера Штанмайера, Бернара Кушнера та Радослава Сікорського. Незважаючи на те, що найбільш дискусійними темами стали майбутнє головування Франції в Європейській Раді та провал проекту нової конституції ЄС на референдумі в Ірландії, також порушувалось питання стратегічного значення – щодо «Веймарського трикутника». Свою думку з цього приводу экс-міністр закордонних справ Польщі Адам Даніель

Ротфельд висловив таким чином: «Веймарський трикутник сьогодні став свого роду дискусійним клубом, де обмірковується майбутнє ЄС, хоча партнери дивляться під різним кутом зору на деякі питання. Жак Ширак хоче втягнути Євросоюз у велику політику і «притлумлення пожеж» на Близькому Сході, а Лех Качинський – щоб ЄС відправляв сигнали країнам СНД. «Веймарський трикутник» – це унікальний інструмент. Жодна країна нашого регіону не бере участі в подібному форумі, де до неї ставляться як до привілейованого партнера двох найбільших континентальних держав ЄС. Трикутник став не тільки символом подолання суперечностей, але і форумом для проведення консультацій між Німеччиною, Францією та Польщею. Трикутник не призначений для вирішення конкретних проблем. Він сприяє обговоренню проблем стратегічних» [44, с. 40].

Виключне значення мала зустріч у межах «Веймарського трикутника», яка відбулася 7 лютого 2011 року. На перемовинах були присутні лідери трьох держав – Ангела Меркель, Ніколя Саркозі та новообраний президент республіки Польща – Броніслав Коморовський. Багато надій було пов'язано з цією зустріччю. Вона мала б стати символом нового етапу стосунків Польщі з іншими державами-членами ЄС, позаяк Броніслава Коморовського можна вважати набагато більш проєвропейськи налаштованим президентом, порівняно з його попередником, консерватором Лехом Качинським [44, с. 41].

Таким чином, «Веймарський трикутник» – це унікальний формат трьохсторонніх відносин, що дозволяє залучати до втілення різноманітних субрегіональних проєктів, окрім Німеччини, Франції та Польщі, й інших членів ЄС, а також країни, що не входять до його складу, але належать до Європи географічно. Залучення Варшави допомагає зберігати геополітичний баланс у межах ЄС, і сприяє запобіганню посилення франко-німецької складової. «Веймарський трикутник» є корисним для кожного з його учасників. Він є важливою частиною східної політики Німеччини.

Висновки до 2 розділу

У другому розділі були проаналізовані основні напрямки політики ФРН у Центральній та Східній Європі, зокрема окреслено східноєвропейський вектор зовнішньої політики ФРН, з'ясовано особливості відносин ФРН із країнами Вишеградської групи, а також проаналізовано Веймарський трикутник як інструмент зовнішньої політики Німеччини.

ФРН як традиційна рушійна сила східної політики Європейського Союзу у відносинах зі своїми східними сусідами фактично почала вибудовувати самостійні вектори. Федеральний уряд на чолі з Ангелою Меркель прагнув узгодити східну політику Німеччини із східною політикою Євросоюзу. Дипломатичні механізми такого погодження є різноманітними. Насамперед, використовується потенціал «Веймарського трикутника» (Німеччина, Польща, Франція плюс Україна) та апарат Верховного представника Євросоюзу з питань спільної зовнішньої та безпекової політики. Утім, навіть до російської агресії в Україні 2014 р. ці дипломатичні механізми погодження були недосконалими та недостатніми для ефективного забезпечення системного підходу до східноєвропейської політики як ФРН, так і ЄС. Події Євромайдану, Революція Гідності, анексія Криму, війна на Сході України та підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом вимагає внесення коректив у курс Німеччини щодо України та інших держав Центральної і Східної Європи.

Заснування Вишеградського блоку та розуміння головних завдань зазначеного регіонального об'єднання зумовили системна взаємодія зазначених об'єктивних чинників, а також суб'єктивне розуміння елітами центральноєвропейських країн актуального історичного порядку денного. Федеральний уряд на чолі з Ангелою Меркель надавав важливого значення зв'язкам з країнами «Вишеградської четвірки». Свідченням цього стала підтримка федеральним канцлером ініціативи Вишеграду зі створення спільного бойового з'єднання під командуванням Євросоюзу. Отже,

Німеччина та країни «Вишеградської четвірки» відчують спільну відповідальність за єдність Європи та майбутнє європейської інтеграції.

Веймарський трикутник як інструмент зовнішньої політики Німеччини являє собою унікальний формат трьохсторонніх відносин, що дозволяє залучати до втілення різноманітних субрегіональних проєктів, окрім Німеччини, Франції та Польщі, й інших членів ЄС, а також країни, що не входять до його складу, але належать до Європи географічно. Залучення Варшави допомагає зберігати геополітичний баланс у межах ЄС, і сприяє запобіганню посилення франко-німецької складової. «Веймарський трикутник» є корисним для кожного з його учасників. Він є важливою частиною східної політики Німеччини.

3. Євроінтеграційна політика ФРН у контексті співпраці з Україною

3.1. Українсько-німецькі відносини у розрізі євроінтеграційної та євроатлантичної політики України

21 листопада 2005 р. Ангела Меркель, очоливши «велику коаліцію» ХДС/ХСС і СДПН, стала першою німецькою жінкою – федеральним канцлером і водночас у свій 51 рік наймолодшим федеральним канцлером за всю історію ФРН. Крім того, вона перший представник нових федеральних земель на цьому посту і перший канцлер, що має природничу освіту.

Прихід до влади «великої коаліції» на чолі з А. Меркель не спричинив значних змін у східноєвропейській політиці ФРН. Зокрема, в коаліційному договорі, підписаному між ХДС / ХСС та СДПН 11 листопада 2005 р., окремо наголошувалося на необхідності враховувати інтереси Російської Федерації на всій території пострадянського простору, що цілком узгоджувалося із зовнішньополітичними стратегіями попередніх федеральних урядів [65].

Обережними були відносини канцлера А. Меркель з українським керівництвом після «помаранчевої революції». Хоча до зовнішньополітичної частини коаліційного договору між ХДС/ХСС і СДПН було внесено тезу про підтримку євроінтеграційних прагнень України [73, с. 147], але, тим не менше, спроби українського президента Віктора Ющенка використати Німеччину в якості контрбалансу російському домінуванню в Східній Європі зазнали краху. Водночас А. Меркель прагнула покращити відносини зі США і продемонструвати, що в німецькій політиці щодо Росії не йдеться про домінування «раппальського підходу» [65, с. 147].

1 січня 2007 р. членами Європейського Союзу стали Болгарія і Румунія. Пріоритетним завданням на час свого головування в структурах ЄС у першому півріччі 2007 р. ФРН визначила реалізацію Європейської політики сусідства як «зближення через переплетення». За допомогою запропонованої

німецьким МЗС «нової східної політики» пропонувалося поєднати політику щодо східноєвропейських країн – учасниць ЄПС, Центральної Азії та Росії в межах єдиної концепції, однією з центральних проблем якої мала стати енергетична безпека. Проте її не було реалізовано повністю. Концептуальні основи, мета і основні напрями «нової східної політики» ЄС знайшли відображення у повідомленні Європейської Комісії для Європейської Ради та Європарламенту від 3 грудня 2008 р. під назвою «Східне партнерство» [65, с. 147].

Покажемо те, що 26 травня 2008 р. у Бухаресті на саміті НАТО канцлер ФРН виступила проти надання Грузії та Україні ПДЧ в НАТО. А вже у липні 2008 р. у рамках робочого візиту до України, під час зустрічі з президентом В. Ющенком та прем'єр-міністром Ю. Тимошенко А.Меркель підтвердила свою позицію щодо української перспективи у євроатлантичному інтегруванні. І це продемонструвало, що, попри визначену позицію у ході саміту, Німеччина, все ж таки, не виключає розгляд євроатлантичної участі для України [35, с. 139].

У цьому контексті потрібно наголосити, що в найближчому майбутньому нашій державі не варто сподіватись на швидке приєднання до Євросоюзу, яке нібито повинне водночас вирішити всі проблеми та перетворити головне джерело напруженості в Європі на простір стабільності та процвітання. Серед німців досить поширеним є жарт, що Україна вступить до Європейського Союзу після Туреччини, тоді як Туреччина – ніколи. Та все ж українці за цілеспрямованої підтримки Федеративної Республіки Німеччини повинні вчитися бути європейцями, а також активно працювати над впровадженням європейських стандартів у власній країні.

Свідченням зацікавленості ФРН у розвитку українсько-німецької співпраці став візит 17 червня 2009 р. до Києва міністра закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмайера та міністра закордонних справ Польщі Р. Сікорського. Обговорювалося питання, як Європейський Союз може посилити свої контакти з Києвом для стабілізації економічної ситуації в

Україні. Західних політиків українські інтелектуали закликали безумовно підтримати європейський вибір України. Крім того, пропонувалося позиціонувати Україну як європейську регіональну державу, рівно наближену до основних геополітичних центрів сучасного глобального світу [65, с. 149].

2010 р. позиція парламентських політичних партій ФРН підписання Угоди про асоціацію з Україною була досить стриманою, адже більшість зусиль німецького уряду була спрямована на подолання кризового стану економіки Європейського Союзу. Так, під час офіційного візиту до Берліна 31 серпня 2010 р. президент України В. Янукович говорив про те, що Україна стоїть «на порозі підписання Угоди про асоціацію», але федеральний канцлер Ангела Меркель висловила протидію, щоб «Україну ставили перед вибором» між Росією та ЄС.

25 лютого 2013 р. відбувся 16-й саміт Україна – ЄС, на якому перед Україною було поставлено 19 умов, виконання яких необхідне для підписання Угоди про асоціацію. Однією з головних вимог було названо звільнення Тимошенко. Крім того, наприкінці лютого голова Верховної Ради України Володимир Рибак зустрівся із Надзвичайним і Повноважним Послом ФРН в Україні Кристофом Вайлем. За його словами, підписання Угоди про асоціацію надасть важливого імпульсу процесу реформ в Україні і сприятиме розвитку ділових контактів. ФРН і Європейський Союз, сказав він, зацікавлені у підписанні цього важливого документа, зазначивши, що Україна і ЄС мають спільно здійснити відповідні кроки.

Таким чином, упродовж 2005-2013 рр. українсько-німецькі відносини реалізовувались насамперед в контексті розробки та впровадження принципово нових форм взаємодії Європейського Союзу зі східноєвропейськими державами. Зокрема, «Європейська політика сусідства» стала ініціативою Європейської комісії, спрямованою на інституціоналізацію різних напрямків співробітництва Європейського Союзу, сприяння інтенсивнішим зв'язкам між партнерами. Але вадою «Європейської політики

сусідства» виявилася відсутність диференціації «сусідів Європи» та «європейських сусідів», до кола яких належать Україна, Білорусь і Молдова. Тому у 2009 р. Євросоюз розробив новий проєкт «Східне партнерство», який запропонував Україні, Молдові та в перспективі після скасування режиму санкцій проти Білорусі асоціацію, тобто максимально близькі відносини без гарантій їхнього членства в Євросоюзі. Ця політична настанова ускладнила процес адаптації програми ЄС «Східне партнерство» до реалій, які склались у Європі після російської агресії щодо України.

3.2. Роль Ангели Меркель у переговорах в «нормандському форматі» по врегулюванню конфлікту на Донбасі

На початку 2014 р. російська агресія на Донбасі виявилась значною загрозою європейській безпеці. Вичікувальна позиція ФРН в перші тижні «української кризи», за ствердженням Г. Харлан, засвідчила небажання однієї з надпотуг Європейського Союзу відмовлятися від модернізаційного партнерства та проєкту «Великої Європи» від Атлантики до Владивостока. Ангела Меркель не дозволяла собі критикувати дії Росії на території України [65].

Події, що відбувалися в Україні з кінця листопада 2013 р. до 20 лютого 2014 р., перебували в полі зору тодішнього глави МЗС ФРН Гвідо Вестервелле, якому залишалося перебувати останні дні на згаданій посаді. У грудні того року німецький високопосадовець, який упродовж 2009-2013 рр. намагався здійснювати проукраїнський курс, відвідав Євромайдан і запевнив, що «двері в Європу залишаються відкритими» [96]. Він також застеріг українську владу від силового придушення протестів та закликав сторони, що протистоять, до політичного діалогу: «У Києві знають про те, що Європейський Союз і Рада Європи готові в цьому допомогти» [96].

Події в Україні сколихнули світову спільноту, примусивши замислитись над посиленням контролю за безпекою у світі. На початку 2014 р. відбулася

50-та щорічна конференція з питань безпеки у Мюнхені (31 січня – 2 лютого), на якій Німеччина прийняла рішення щодо розширення участі у військових операціях за кордоном. Намагаючись сприяти владнанню протистояння на українських теренах, спричиненого політичною кризою, федеральний канцлер А. Меркель 17 лютого 2014 р. в Берліні провела зустріч з лідерами української опозиції В. Кличком та А. Яценюком, обговоривши з ними шляхи врегулювання ситуації. Подібну зустріч також можна розцінювати як один з проявів легітимізації української опозиції європейськими політиками вищого рангу, визнання її одним з носіїв влади в умовах, що склалися на той час в Україні.

Однією з останніх серед найвпливовіших американських і європейських лідерів А. Меркель заговорила і про необхідність запровадження санкцій щодо колишнього українського керівництва. Під час штурму силовиками Євромайдану 18 лютого 2014 р. А. Меркель телефонувала В. Януковичу, але він не брав слухавку. Швидше за все, цей факт остаточно змінив на емоційному рівні ставлення федерального канцлера до колишнього керівництва України. Вже наступного дня, 19 лютого, відбулися перші консультації між федеральним канцлером А. Меркель і президентом Франції Ф. Олландом щодо ситуації в Україні [65].

Ставлення федерального канцлера до подій в Криму змінилося на початку березня 2014 р. За баченням А. Меркель, потрібно нарешті покласти край «атмосфері насильства та залякування, у створенні якої часто винні проросійськи налаштовані сепаратисти» на сході України. «Якщо цьому не буде покладено край, то ми не будемо вагатися із запровадженням подальших санкцій», – наголосила лідерка християнських демократів. Вона закликала Москву повернутися «від конфронтації до кооперації», виправдовуючи проведення саміту провідних індустріальних держав без Росії. «Анексія Криму зробила такий крок неминучим», – пояснила політик, додавши, що у випадку «Великої сімки» йдеться не лише про формат економічної співпраці, а й про спільноту, яка розділяє спільні цінності [90].

6 березня 2014 р. на засіданні Європейської Ради канцлер ФРН підтримала рішення про запровадження трьох рівнів санкцій щодо Російської Федерації, спричинених анексією Криму. Перш за все було оголошено про перенесення саміту «Великої сімки» до Брюсселя замість проведення запланованого саміту «Великої вісімки» в Сочі та тимчасового зупинення лібералізації візового режиму між Євросоюзом та Росією. Третій рівень передбачав застосування економічних санкцій.

Внаслідок цього уряд А. Меркель опинився під потужним тиском бізнес-еліт ФРН, зацікавлених у торговельно-економічних відносинах з Росією. Тоді ж А. Меркель уперше визнала факт анексії Криму на засіданні парламентської групи консерваторів: «Ми вже можемо говорити про анексію, оскільки Росія відбирає Крим в Україні. Ми не повинні дозволити цьому здійснитися». За словами канцлера, Німеччина має дотримуватися тристоронньої стратегії: надання допомоги Україні, продовження переговорів з Росією та одночасно визначення меж її дій. А. Меркель наголосила, що санкції проти Росії негативно вплинуть на економіку ЄС, у зв'язку з чим європейці від Лісабона до Риги повинні мати єдину думку [77].

Дещо пізніше А. Меркель у телефонній розмові з президентом Росії наголосила на тому, що запланований на 16 березня 2014 р. референдум в Криму є незаконним, оскільки його проведення суперечить українській конституції та міжнародному праву [29]. Це стало певною несподіванкою для Кремля, який після стриманих реакцій німецького керівництва на українську «Помаранчеву революцію» 2004 р., російсько-грузинську війну 2008 р. та виступ канцлера проти надання Україні Плану дій щодо членства на Бухарестському саміті НАТО 2008 р., фактично вважав Німеччину своїм негласним союзником у ситуації з Україною. Натомість дії А. Меркель засвідчили, що німецько-російські відносини ґрунтуються перш за все на стратегічних інтересах, а не на особистій дружбі, як це було з попередніми канцлерами воз'єднаної Німеччини Гельмутом Колем і Герхардом Шредером. Навіть більше, за підсумками телефонних переговорів

федеральний канцлер дійшла висновку, що російський президент «втратив зв'язок з реальністю» і «живе в іншому світі».

6 березня 2014 в Брюсселі відбувся екстрений саміт ЄС, присвячений загостренню політичної кризи в Україні. Під час заходу обговорювалося прохання післяреволюційної української влади якомога швидше підписати Угоду про асоціацію та зону вільної торгівлі з Європейським Союзом. Представники західноєвропейських держав наполягали, що такий важливий документ не можна підписувати, доки в Україні не буде обрано нову владу, підтримка якої населенням ні в кого не викликатиме сумнівів. Було знайдено компроміс, який згодилися підтримати всі учасники саміту – розділення угоди на політичну й економічну частини та підписання спочатку першого, а потім другого документа.

Таким чином, підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом стало важливим етапом у спробах врегулювати ситуацію в Україні політико-дипломатичним шляхом. Оскільки фактична українська влада, з метою стабілізації ситуації в державі, наполягала на швидкому укладенні Угоди, а західноєвропейські лідери вказували на необхідність обрання легітимного президента, підписання даного документа було розділене на дві частини – політичну та економічну. Перша частина, яка складається з Преамбули, Статті 1 та Розділів I, II та VII, була підписана 21 березня 2014 р. прем'єр-міністром України А. Яценюком. З боку Євросоюзу її підписали президент Ради ЄС Герман ван Ромпей, президент Європейської комісії Жозе Мануел Баррозу і голови 28 держав, що входять у ЄС. Другу частину Угоди про асоціацію з Європейським Союзом 27 червня 2014 р. у Брюсселі підписав новообраний Президент України П. Порошенко. Вона включає Розділи III, IV, V, VI, додатки та протоколи [52].

Наступного дня після підписання політичної частини Угоди про асоціацію в Україну з офіційним візитом прибув міністр закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмаєр. Голова німецького МЗС відвідав Київ і Донецьк. У центрі переговорів перебували питання мирного врегулювання російсько-

українського конфлікту. Ще однією спробою врегулювати конфлікт на політико-дипломатичному рівні стало підписання 17 квітня 2014 р. Женевської угоди. Однак, як засвідчив подальший розвиток подій, переговорів у «нормандському форматі» та підписання мінських домовленостей виявилось замало для стабілізації ситуації на сході України. Зокрема, 6 травня 2014 р. у Відні відбулися переговори між міністром закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмайєром та в. о. міністра закордонних справ України А. Дешицею. Українська сторона акцентувала увагу на невиконанні Росією положень Женевської угоди від 17 квітня та вимагала запровадити нові санкції. Розгортання бойових дій на Донбасі викликали черговий виток занепокоєння серед політиків найвищого рангу. Так, 10 травня 2014 р. це питання перебувало в центрі переговорів між А. Меркель та Ф. Олландом. Через три дні до Києва прибув глава німецького МЗС Ф.-В. Штайнмайєр. Цього разу за умови припинення бойових дій до переговорів були допущені проросійські сепаратисти [65].

Новий етап переговорів між Україною, Росією та ЄС відбувався у Берліні з 20 по 26 травня 2014 р. ФРН вимагала від Росії визнання результатів майбутніх президентських виборів в Україні, проведення яких було заплановане на 25 травня. Сторонам не вдалось досягти консенсусу щодо українських газових боргів перед Росією. Газові питання знову обговорювалися під час візиту прем'єр-міністра України А. Яценюка до Берліна 30 травня 2014 р. Українська сторона наполягала на більш справедливій ціні на блакитне паливо.

Переговори щодо врегулювання конфлікту на Донбасі продовжились у червні-серпні 2014 р. Зокрема, 4 червня в Берліні відбулися переговори між Президентом України П. Порошенком та федеральним канцлером А. Меркель. Остання запевнила підтримку Німеччиною нашої держави в намаганні відстояти суверенітет і територіальну цілісність. Вже через три дні до Києва з офіційним візитом прибув Президент ФРН Й. Гаук. З цього ж приводу 26 червня відбулася зустріч Президента України П. Порошенка та

міністра закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмайєра. Учасники обговорили деталі мирного плану. А 2 липня збройний конфлікт на Сході України став предметом обговорення на рівні міністрів закордонних справ України, Росії та ФРН у Берліні [65].

Чергові консультації міністрів закордонних справ ФРН, Франції, Росії та України щодо врегулювання конфлікту на Сході України, що проходили 17 серпня 2014 р., завершилися безрезультатно. 23 серпня 2014 р. Ангела Меркель вперше після 2008 р. відвідала Україну. У центрі переговорів з українським керівництвом перебували питання політичного вирішення української кризи. На думку експерта Німецького товариства зовнішньої політики Штефана Майстра, цей візит свідчить про зміни в німецькій східній політиці [32].

5 вересня 2014 р. у Мінську відбулись переговори у «нормандському форматі». В результаті було підписано Протокол за підсумками консультацій Тристоронньої контактної групи щодо спільних кроків, спрямованих на імплементацію Мирного плану Президента України П. Порошенка та ініціатив Президента Росії В. Путіна. Цей документ передбачав: «негайне двостороннє припинення застосування зброї; забезпечення моніторингу та верифікації з боку ОБСЄ режиму незастосування зброї; децентралізацію влади, в тому числі шляхом ухвалення Закону України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей» (Закон про особливий статус); постійний моніторинг на українсько-російському державному кордоні і верифікацію з боку ОБСЄ зі створенням зони безпеки у прикордонних районах України і Російської Федерації; негайне звільнення всіх заручників і незаконно утримуваних осіб; ухвалення закону про недопущення переслідування і покарання осіб у зв'язку з подіями, що сталися в окремих районах Донецької і Луганської областей України; продовження інклюзивного загальнонаціонального діалогу; вжиття заходів для поліпшення гуманітарної ситуації на Донбасі; проведення дострокових місцевих виборів відповідно до Закону України

«Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей» (Закон про особливий статус); виведення незаконних збройних формувань, військової техніки, а також бойовиків і найманців з території України; ухвалення програми економічного відродження Донбасу та відновлення життєдіяльності регіону» [32].

З боку України документ підписав колишній президент Леонід Кучма, з боку Росії – повноважний посол Російської Федерації в Україні Михайло Зубаров, з боку ОБСЄ – спецпредставник вищезазначеної організації Гайді Тальявіні. Наступна зустріч контактної групи відбулася в Мінську 19-20 вересня 2014 р. Учасниками цього заходу було підписано Меморандум, який доповнював положення Протоколу від 5 вересня 2014 р.: двостороннє припинення застосування зброї; зупинення підрозділів і військових формувань сторін на лінії їхнього контакту; заборона на застосування всіх різновидів зброї і ведення наступальних дій; відведення засобів ураження калібру понад 100 мм від лінії контакту на відстань не менш як 15 км із кожного боку з метою створення зони безпеки; заборона на встановлення нових мінно-вибухових інженерних перепон у межах зони безпеки; заборона польотів бойової авіації та іноземних безпілотних літальних апаратів (БПЛА), за винятком БПЛА, які використовує моніторингова (спостережна) місія ОБСЄ; всіх іноземних збройних формувань, військової техніки, а також бойовиків і найманців із території України за моніторингу ОБСЄ [32].

У рамках чергового етапу політико-дипломатичного врегулювання російсько-українського збройного конфлікту 18 листопада міністр закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмайєр здійснив візит до Москви. Напередодні він відвідав з офіційним візитом Київ. Високопосадовець поставив під сумнів можливість стабілізації ситуації на сході України в найближчому майбутньому. Через місяць Ф.-В. Штайнмайєр знову прилетів до Києва, де провів переговори з Президентом України П. Порошенком. Керівник зовнішньополітичного відомства ФРН закликав до відновлення

внутрішнього українського мирного діалогу в форматі мінських домовленостей, підписаних 5 вересня 2014 р.

У рамках сприяння забезпеченню економічної стабільності України, 8 січня 2015 р., під час візиту до Берліна прем'єр-міністра України А. Яценюка, федеральний канцлер А. Меркель пообіцяла виділити кредит у 500 млн євро. Невдовзі, 12 січня 2015 р., у Берліні пройшли переговори міністрів закордонних ФРН Ф.-В. Штайнмайера, міністра закордонних справ Франції Л. Фабіуса, міністра закордонних справ Росії С. Лаврова та міністра закордонних справ України П. Клімкіна, на яких обговорювалися умови врегулювання конфлікту на Донбасі. Чергове засідання міністрів закордонних справ країн «нормандської четвірки» щодо мінських угод відбулося 21 січня 2015 р. у Берліні. Не зважаючи на це, ситуація на Донбасі продовжувала загострюватися.

22 січня 2015 р. федеральний канцлер А. Меркель виступила на Всесвітньому економічному форумі в Давосі, запропонувавши Президенту РФ В. Путіну розгляд його пропозиції щодо створення широкої зони вільної торгівлі в обмін на дипломатичне врегулювання російсько-українського конфлікту. 2 лютого 2015 р. А. Меркель в черговий раз категорично виступила проти надання Україні летальної зброї. Умови відновлення мирного процесу на сході України також обговорювалися 6 лютого 2015 р. у Києві під час візиту федерального канцлера А. Меркель та Президента Франції Ф. Олланда [65].

7 лютого 2015 р., Ангела Меркель, виступаючи на 51-й Мюнхенській конференції з безпеки, наголосила, що прагне «безпеки в Європі разом з Росією, а не проти Росії. Вона (Росія – прим. авт.) повинна зробити внесок для розв'язання Української кризи. Росія продемонструвала неповагу не тільки до територіальної цілісності та суверенності України, але й до основ міжнародного права. Не можна допустити нового поділу Європи. Водночас федеральний уряд виключає ідею постачання зброї Україні. Врегулювати конфлікт на сході України війсьним шляхом неможливо, у регіоні надто

багато зброї. Таким чином, необхідно здійснити дипломатичні кроки для реалізації мінських домовленостей» [89].

12 лютого 2015 р. в Мінську за участю ФРН, Франції, України та Росії відбулися 17-годинні переговори. За підсумками «Мінську-2» затверджено комплекс заходів, спрямованих на виконання тогорічних вересневих мінських домовленостей, та прийнято спільну декларацію на підтримку цих заходів. Як виявилось впродовж наступних днів, підписані домовленості та декларація не стали запорукою миру на Сході України. Усупереч неодноразовим порушенням бойовиками режиму припинення вогню на сході України, запровадження якого планувалося з 15 лютого, А. Меркель продовжувала наполягати на виконанні мінських домовленостей. На думку федерального канцлера, бої за Дебальцево означають не повну поразку «Мінську-2», а лише підтвердження тези про неможливість вирішення конфлікту на сході України воєнним шляхом [65].

Таким чином, у врегулюванні конфлікту на сході України канцлер ФРН Ангела Меркель дотримувалася «подвійної стратегії»: не виключаючи введення нових санкцій щодо Росії, наголошувала на необхідності продовжувати діалог: «Німецький уряд, європейський уряд, Німеччина та Франція спільно не залишать зусиль зробити все можливе для того, щоб Україна могла розвиватися власним шляхом, зберегла територіальну цілісність, але також ми зробимо все для того, щоб мати підстави повторювати: ми хочемо, щоб Росія стала нашим партнером, ми хочемо робити це разом з Росією, а не проти Росії», – заявила А. Меркель, виступаючи 18 лютого 2015 р. на партійному з'їзді Християнсько-демократичного союзу.

6 березня 2015 р. відбулися переговори «нормандської четвірки» в Берліні. Центральними темами стали відведення важких озброєнь зі сходу України та реалізація мінських домовленостей. Також у контексті врегулювання конфлікту на Сході України відбувався активний обмін візитами між Україною та ФРН і на рівні міністрів закордонних справ. Так,

активну позицію у врегулюванні конфлікту на сході України від самого початку зайняв глава німецького МЗС Франк-Вальтер Штайнмаєр. В інтерв'ю «Handelsblatt», опублікованому 5 березня, міністр заявив: «Я не розраховую на тривалу ізоляцію Росії від Європи. Навіть якщо на досягнення політичного вирішення конфлікту підуть довгі роки та навіть десятиліття, ми повинні зробити все, що в наших силах, щоб його врегулювати». Політик підкреслив, що економічні санкції необхідні, щоб підштовхнути Росію за стіл переговорів, однак перемир'я, а особливо мир, не можна наблизити просто шляхом виявлення побажань або введення санкцій [95].

Під час загострення ситуації на Донбасі, 13 квітня 2015 р. у Берліні відбулася зустріч міністрів закордонних справ Німеччини, Франції, Росії та України. Невдовзі, 14-15 квітня 2015 р., у Любеку міністри закордонних справ країн «Великої сімки» (Німеччини, Франції, Італії, Великої Британії, Канади, США, Японії) оголосили про підтримку зусиль Німеччини та Франції щодо врегулювання конфлікту на Донбасі. У ході візиту до Москви, що відбувся 10 травня 2015 р. і був присвячений заходам із вшанування пам'яті загиблих у Другій світовій війні, федеральний канцлер А. Меркель констатувала, що між Німеччиною та Росією наявні глибокі розбіжності в оцінках політики останньої щодо України. Три дні по тому, 13 травня 2015 р. у Берліні німецький канцлер провела зустріч з Президентом України П. Порошенком, на якій сторони обговорили проблеми виконання тринадцяти умов мінських домовленостей. Крім активної участі у переговорному процесі, Німеччина дбала про фінансову підтримку для України та розвивала співпрацю в освітньо-культурній сфері. Зокрема, 29 травня 2015 р. міністр закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмайер, під час візиту в Україну, підтвердив намір виділити 500 млн євро кредиту. А 3 червня 2015 р. в Берліні відбулась перша конференція Німецько-української комісії істориків. В черговий раз проблема санкцій проти Росії була обговорена у Берліні 4 червня 2015 р. під час візиту міністра закордонних

справ України П. Клімкіна, де українська сторона виступила ініціатором їхньої пролонгації.

У червні-липні 2015 р. продовжилася подальша ратифікація Німеччиною Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, досягнувши свого завершення 22 липня, коли ФРН передала документи про ратифікацію угод між ЄС та Грузією, Молдовою та Україною на зберігання до депозитарію при Генеральному секретареві ради ЄС [31]. Упродовж цього періоду заступниця голови Верховної Ради України О. Сироїд виступила у Бундестазі зі знаковою промовою, в якій зацентрувала увагу німецьких парламентарів на тому, що події на Донбасі являють собою не лише українську кризу, а є справжньою війною проти цивілізованого світу, яка відбувається на східному кордоні України.

Наступний етап українсько-німецьких переговорів щодо врегулювання конфлікту на сході України відбувся в Берліні на 25-річницю здобуття незалежності нашою державою – 24 серпня 2015 р. Це був другий офіційний візит П. Порошенка як Президента України до німецької столиці. Він провів переговори з федеральним канцлером А. Меркель та Президентом Франції Ф. Олландом. В центрі переговорів перебували проблеми з реалізацією мінських домовленостей від 12 лютого 2015 р. Також це питання стало предметом обговорень під час зустрічі міністрів закордонних справ ФРН, Франції, України та Росії 12 вересня 2015 р. в Берліні. Крім того, очільники зовнішньополітичних відомств обговорювали можливе засідання «нормандської четвірки». Ця зустріч за участю федерального канцлера А. Меркель, Президента Франції Ф. Олланда, Президента України П. Порошенка та Президента Росії В. Путіна відбулася 2 жовтня 2015 р. в Парижі. За підсумками цього заходу було прийнято низку рішень, покликаних стабілізувати ситуацію на сході України [65].

6 жовтня 2015 р. Київ відвідала делегація Бундестагу ФРН, яку очолював голова німецько-української міжпарламентської групи, член комітету у закордонних справах Бундестагу, член фракції ХДС/ХСС Карл-

Георг Вельманн. Варто зазначити, що за кілька днів до цього візиту (30 вересня 2015 р.) фракція ХДС / ХСС оприлюднила документ під назвою «За активну європейську політику щодо України», зміст якого переконливо свідчить про підтримку нашої держави провідною німецькою партією. У ньому зазначається: «Угодою про асоціацію ми не лише погодилися наблизити Україну до ЄС та підтримати необхідні реформи. Договором про асоціацію ми взяли на себе відповідальність захищати суверенітет України та європейські рішення. Ми покликані підтримувати позитивний економічний та інституційний розвиток в рамках програми модернізації, щоб Україна могла протистояти дестабілізаційній діяльності Росії та розвивати її великий потенціал таким чином, щоб вона могла перерости у ціннісного партнера, за умови, якщо він готовий до необхідних внутрішніх реформ. (...) Відповідальність, яку ЄС взяв на себе в рамках Угоди про асоціацію, не тільки дає нам право, але й зобов'язує нас енергійно вимагати від Києва необхідних реформ та їх проведення та встановити необхідні умови. (...) Ми виступаємо на боці України, і ми не можемо дозволити собі сумніватися в цьому» [81].

На початку листопада 2015 р. відбулися чергові переговори між ФРН, Францією, Україною та Росією в «нормандському форматі» на рівні міністрів закордонних справ. А вже 30 листопада Президент України П. Порошенко в черговий раз прибув з офіційним візитом до Берліна для проведення переговорів з канцлером ФРН А. Меркель. 18 грудня 2015 р. Німецька антимонопольна служба (Bundeskartellamt) прийняла рішення про дозвіл на будівництво другої черги газопроводу «Північний потік-2», який мав зробити непотрібною газотранспортну систему України. Цей проєкт, який до того ж завдав значної шкоди українським інтересам, став предметом критики політичних опонентів федерального канцлера А. Меркель [69]. Зокрема, за словами відомого німецького дослідника Я. Берендса, «газопровід Nord Stream – який побудували незважаючи на протест Польщі – став символом

німецько-російської співпраці, що не звертає уваги на країни Східної Європи» [3].

З 1 січня 2016 р. Німеччина почала головувати в ОБСЄ. Наприкінці місяця стало відомо про те, що Німеччина почала частіше відмовляти українським біженцям у притулку від війни. 1 лютого 2016 р. Президент України П. Порошенко здійснив візит до Берліна. У ході переговорів з канцлером А. Меркель обговорювалися питання виконання мінських домовленостей. На початку лютого 2016 р. в Україну прибула делегація Комітету у справах Євросоюзу німецького бундестагу на чолі з Г. Кріхбаумом. Українські політики закликали зберегти єдність перед загрозою гібридної війни з боку Росії. Про зняття санкцій можна буде говорити тоді, коли Росія перестане бути агресором.

12-14 лютого 2016 р. проходила Мюнхенська конференція з питань безпеки. У рамках цього форуму 13 лютого в Мюнхені зустрілися міністри закордонних справ України, ФРН, Франції, Росії. Після цього не було досягнуто жодного прогресу в мирному процесі. 22 лютого 2016 р. до Києва прибули міністр закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмайєр та міністр закордонних справ Франції Ж.-М. Ейро. Питання діяльності ОБСЄ в східній частині України обговорювалися під час візиту Ф.-В. Штайнмайєра до Москви 23 березня 2016 р. Також ця проблема стала предметом обговорень під час консультацій міністрів закордонних справ «нормандської четвірки» 11 травня 2016 р. в Берліні. Під час телефонної розмови, яка відбулася 24 травня 2016 р. за участі канцлера ФРН А. Меркель, Президента Франції Ф. Олланда, Президента України П. Порошенка та Президента РФ В. Путіна, обговорювалися питання здійснення поліцейської місії ОБСЄ на Донбасі. А вже 27 червня 2016 р. на запрошення Фонду Кербера в Берліні побував прем'єр-міністр України В. Гройсман. Україна пропонувала замість газопроводу «Північний потік-2» використовувати свою газотранспортну систему. Зазначалось, що в Україні працюють 4,5 тис. підприємств з німецьким капіталом. Також він зустрівся з канцлером А. Меркель, яка

запевнила, що вихід Великої Британії зі складу Європейського Союзу не вплине на перспективи лібералізації візового режиму для громадян України.

Конфлікт на сході України спонукав Німеччину до оновлення стратегії безпеки. Попередня редакція «Білої книги з питань політики безпеки Німеччини та перспектив розвитку збройних сил» була прийнята ще 2006 р. Значна увага в цьому документі приділялася необхідності «розвитку та поглиблення довгострокового, стійкого і в складних умовах, безпекового партнерства з Росією» [99].

Нова «Біла книга» була затверджена урядом ФРН 13 липня 2016 р. Документ став результатом значних змін у стратегічному баченні німецько-російських відносин. Було заявлено, що Росія відкрито поставила під сумнів європейський мир шляхом готовності реалізувати власні інтереси із застосуванням сили та односторонньої зміни кордонів, гарантованих міжнародним правом, що проявилось в Криму та на сході України. Автори «Білої книги» підкреслили, що це спричинить далекосяжні наслідки для безпеки в Європі, а отже, і для безпеки Німеччини. Криза в Україні та навколо неї була названа очевидним наслідком довгострокового розвитку внутрішньої та зовнішньої політики Росії. Росія відверталася від тісного партнерства із Заходом і наголошувала на стратегічному суперництві. На міжнародному рівні Росія представила себе як незалежний центр влади з глобальними прагненнями. Інтенсифікація військової діяльності на зовнішніх кордонах ЄС та НАТО та посилення використання гібридних інструментів для цілеспрямованого розмивання кордону між війною та миром, що створювало невизначеність щодо зовнішньополітичних цілей Росії, були названі як прояви такої політики [100].

Також було зазначено, що в процесі всебічної модернізації збройних сил Росія готова вийти за рамки чинних міжнародних договірних зобов'язань. На всі ці дії потребували реакції не лише постраждалі країни, а також ЄС та НАТО. У зв'язку з цим було заявлено, що без кардинальної зміни політичного курсу Росія поставить виклик для безпеки на

європейському континенті найближчим часом. Водночас автори документа визнали, що Європа все ще зберігає широке коло спільних інтересів та відносин з Росією. Як найбільший сусід ЄС та постійний член Ради Безпеки ООН, ця країна несла особливу відповідальність на регіональному та глобальному рівнях за подолання загальних проблем та міжнародних криз, тому стійкої безпеки та процвітання в Європі та Європі не могло бути забезпечено в майбутньому без надійної співпраці з Росією. Отже, правильне поєднання колективної оборони та нарощування стійкості із заходами забезпечення кооперативної безпеки та галузевого співробітництва було особливо важливим у взаємодії з цією країною [100].

Про Україну в документі згадувалося лише в контексті російської агресії. Так, за словами розробників «Білої книги»: «Відродження класичної силової політики, що включає використання військових засобів для досягнення національних інтересів і пов'язане зі значним озброєнням, збільшує ризик бурхливих міждержавних конфліктів – у тому числі в Європі та сусідніх країнах, як показує приклад російських дій в Україні». Теперішня політика Російської Федерації, як це засвідчила анексія Криму в березні 2014 р., вимагає подвійного підходу: вона полягає в надійному стримуванні, обороноздатності та готовності до діалогу [100].

Варто зазначити, що оновлене видання «Білої книги» викликало передбачувано гостру реакцію з боку Міністерства зовнішніх справ Російської Федерації. Цей документ був оцінений як «посилення конфронтаційного компонента всієї політики щодо Росії в довгостроковій перспективі». Можна припустити, що після оновлення «Білої книги з питань політики безпеки Німеччини та перспектив розвитку збройних сил» будуть розроблені нові «Директиви оборонної політики», адже попередня версія цього основоположного для ФРН документу у сфері безпеки не змінювалася з 2003 р. – часів «червоно-зеленої» коаліції на чолі з Герхардом Шредером, якого досі вважають ледь не головним агентом впливу російського Президента Володимира Путіна в Німеччині. Тоді Східна Європа не

трактувалася як потенційно небезпечний регіон, який загрожує ФРН своєю нестабільністю, а з усіх східноєвропейських країн згадувалася лише Російська Федерація, співпраця з якою визнавалася необхідною для колективних дій у запобіганні різноманітним загрозам та розв'язанні міжнародних конфліктів [65].

Черговий етап переговорів щодо виконання мінських домовленостей, підписаних 12 лютого 2015 р., відбувся в Єкатеринбурзі 15 серпня 2016 р. між міністром закордонних справ ФРН Ф.-В. Штайнмайєром та його російським колегою С. Лавровим. На початку вересня в Берліні керівник зовнішньополітичного відомства Німеччини провів переговори з міністром закордонних справ України П. Клімкіним. Це саме питання перебувало в центрі обговорень під час візиту Ф.-В. Штайнмайєра та міністра закордонних справ Франції Ж.-М. Ейро до Києва 14 вересня 2016 р. У жовтні 2016 р. в Берліні Президент України П. Порошенко, Президент Франції Ф. Олланд, канцлер ФРН А. Меркель та Президент РФ В. Путін домовилися створювати «дорожню карту» виконання Мінських домовленостей. Ф.-В. Штайнмайєр дав інтерв'ю газеті «Märkische Allgemeine», під час якого зазначив: «Варто пам'ятати про те, чим ми, за всіх недоліків, завдячуємо мінському процесу: ми змогли запобігти переростанню конфронтації у східній частині України у повноцінний воєнний конфлікт, який був би неконтрольованим і міг би перерости в пожежу в самому центрі Європи».

9 листопада 2016 р. фракція ХДС / ХСС Бундестагу оприлюднила програмний документ, в якому чітко пояснила свою позицію стосовно Росії та намітила подальші кроки у відносинах з нею. У «Позиційному документі щодо Росії» йдеться про засудження анексії Криму, яка суперечить нормам міжнародного права, та водночас про готовність продовжувати діалог за умови припинення російської агресії проти України. Так, «щодо Росії ми керувалися перевіреном принципом: стільки співпраці, скільки можливо, стільки обороноздатності, скільки необхідно. Військові дії Росії в Україні є неприйнятними. Західне товариство зреагувало досить виважено на військові

дії з боку Росії. Одночасно ми провадимо політику витягнутої руки. Нашою метою лишається тісна співпраця з Росією в межах європейської системи безпеки, яка визнається усіма європейськими країнами» [93]. У зв'язку з цим голова парламентської фракції ХДС / ХСС Фолькер Каудер наголосив: «Ми повинні чітко дати зрозуміти російській стороні, що ніхто не зацікавлений в новій «холодній епосі» у стосунках з Росією. Однак, ми маємо попіклуватися про те, щоб Захід виступав єдиною силою. Заступник голови фракції Франц Йозеф Юнг виражає цю позицію наступним чином: «Готовність до діалогу – в поведінці, стійкість – у принципах» [93].

20 листопада 2016 р. Ангела Меркель оголосила про свій намір вчетверте балотуватися на посаду федерального канцлера на чергових парламентських виборах, проведення яких було заплановане в ФРН восени 2017 року. Цей крок позбавив ХДС необхідності обирати нового лідера, який би зміг привести партію до впевненої перемоги на парламентських виборах. Рейтинг А. Меркель зазнав відчутних втрат на тлі міграційної кризи, зокрема політики «відкритих дверей» щодо біженців. Саме імміграційна політика федерального канцлера поряд з її позицією щодо необхідності виконання Мінських домовленостей виступали основними темами критики з боку політичних опонентів та представників німецького бізнесу, які зазнали збитків від запровадження антиросійських санкцій.

Отже, загалом події 2014-2016 рр. засвідчили неготовність федерального канцлера надати більшу підтримку Україні. Крім того, потрібно зважати на той факт, що протягом цього періоду ФРН як одній з провідних держав ЄС довелося шукати шляхи подолання європейської міграційної кризи, спричиненої масовим напливом мігрантів в Європу з країн Африки та Близького Сходу. Європа зі своїми демократичними принципами часто не має змоги протистояти проблемам, пов'язаним із хвилями мусульманської та азійсько-африканської імміграції. Дилема відстоювати демократичні свободи, або ввести обмеження для іноземців, є досить актуальною для багатьох країн Заходу, в тому числі для Німеччини.

21 січня 2017 р. Тижневик «Дзеркало тижня» опублікував статтю П. Клімкіна і Ф.-В. Штайнмайєра «25 років дипломатичних відносин між Україною і Німеччиною». Автори закликали з впевненістю і завзяттям працювати на наступні 25 років двосторонніх відносин. 30 січня в Берлін відбулися переговори Президента України П. Порошенка і канцлера ФРН А. Меркель. Обговорювались питання критичного становища на Донбасі. Наступного дня газета «Голос України» повідомила, що за результатами берлінських переговорів Президента України П. Порошенка та Президента Бундестагу Н. Ламмерта сторони домовились провести навесні 2017 р. «День реформ в Україні» в німецькому Бундестазі. Також П. Порошенко звернувся до німецького парламенту з проханням визнати Голодомор 1932-1933 рр. актом геноциду проти українського народу. Президент України закликав німецьких інвесторів брати участь у приватизації українських державних підприємств.

8 лютого 2017 р. стало відомо про те, що посол ФРН в Україні Ернст Райхель був викликаний в МЗС України для пояснень заяви щодо можливості проведення на Донбасі виборів за присутності російських військ. На думку посла: «Останні парламентські вибори у НДР, які мали замінити комуністичний режим, відбулися за присутності Західної групи радянських військ та за існування тоді комуністичного режиму в НДР». Наступного дня газета «День» повідомила, що МЗС ФРН підтвердив відданість мінським домовленостям. У зв'язку з цим Перший заступник Голови Верховної Ради України І. Геращенко заявила Послу ФРН в Україні Е. Райхелю, що вибори на Донбасі можливі тільки після демілітаризації.

На початку березня до Києва з офіційним візитом прибув міністр закордонних справ ФРН Зігмар Габріель. Політик змінив на цій посаді іншого соціал-демократа Ф.-В. Штайнмайєра, якого в лютому 2017 р. було обрано Федеральним президентом ФРН. Новопризначений керівник зовнішньополітичного відомства Німеччини детально обговорив з Президентом України П. Порошенком дестабілізацію ситуації в східній

частині України та проблеми виконання мінських домовленостей. На початку травня 2017 р. в Сочі відбулися переговори за участі канцлера ФРН А. Меркель та Президента Російської Федерації В. Путіна. Німецька сторона висловила за активізацію роботи «нормандської четвірки» з припинення конфлікту на Донбасі. Крім того, занепокоєння щодо відсутності надійного режиму припинення вогню на Донбасі А. Меркель висловила під час зустрічі з П. Порошенком у Берліні 20 травня 2017 р. Федеральний канцлер запропонувала Президенту України проведення нового раунду переговорів у «нормандському форматі». Крім того, А. Меркель запевнила главу нашої держави в готовності новообраного Президента Франції Е. Макрона долучитися до роботи «нормандської четвірки».

30 травня 2017 р. в Берліні відбулася чергова зустріч заступників міністрів закордонних справ країн «нормандської четвірки». Російська сторона відкидала тиск. А вже за кілька днів міністр закордонних справ ФРН З. Габріель прибув з офіційним візитом до Петербурга, де обговорив політичні умови виконання мінських домовленостей. На початку липня в Гамбурзі проходив саміт держав «великої двадцятки». Під час цього заходу А. Меркель заявила Президенту США Д. Трампу, що її роль на Донбасі полягає «не в тому, щоб бути посередником, а в тому, щоб робити внесок» у врегулювання ситуації.

Таким чином, період врядування третьої «великої коаліції» на чолі з федеральним канцлером А. Меркель позначився суттєвими змінами зовнішньополітичної стратегії ФРН в східноєвропейському напрямі. Водночас варто зазначити, що на сьогодні Україні не вдалося стати системоутворюючим чинником східної політики Німеччини. Показовим у цьому контексті є дослідження фахівців Німецького Товариства міжнародного співробітництва під назвою «Україна очима Німеччини». Зокрема, автори наголошують на тому, що визначальними складовими стереотипного образу України в німецькому громадському дискурсі

залишаються чотири «К»: Крим, війна, криза, корупція (Krim, Krieg, Krise, Korruption) [78].

Парламентські вибори від 24 вересня 2017 р. виявилися для ФРН справжнім політичним землетрусом. Вони не лише кардинально змінили політичний ландшафт країни, а також водночас засвідчили кризу двох традиційних німецьких народних партій та значне зростання впливу правопопулістських сил. Зокрема, блок ХДС / ХСС на чолі з федеральним канцлером Ангелою Меркель отримав 33% голосів виборців (246 з 709 місць у Бундестазі), що на 8,5% менше у порівнянні з результатами попередніх виборів до Бундестагу 2013 р. Німецькі соціал-демократи за підсумками виборчих перегонів здобули лише 20,5% голосів, що дорівнює 153 з 709 місць у Бундестазі. Цей показник є найнижчим результатом за всю історію діяльності політичної партії, починаючи з 1949 р. Загалом парламентські вибори в Німеччині продемонстрували, що обидві народні партії серйозно розчарували своїх виборців.

Основна інтрига передвиборчої боротьби полягала в тому, яка з політичних сил посяде третє місце. Його за результатами виборчих перегонів впевнено здобула «Альтернатива для Німеччини». Свої голоси цій партії віддали 12,6% німецьких виборців (94 з 709 місць у Бундестазі). Представникам Вільної демократичної партії вдалося здобути 10,7% голосів, що дозволило отримати 80 з 709 місць у Бундестазі. Посткомуністи отримали 9,2% голосів, опинившись на п'ятому місці серед усіх партій та здобувши 69 з 709 місць у Бундестазі. «Зеленим» віддали свої голоси 8,9% виборців, що всього на 0,5% перевищує їхній результат на попередніх виборах. Таким чином, партія отримала 67 з 709 місць у Бундестазі.

Упродовж майже шести місяців, які минули після 24 вересня 2017 р, Німеччині довелося пережити серйозну політичну кризу, пов'язану з перебігом коаліційних переговорів. Спочатку блок ХДС / ХСС вів перемовини з представниками Вільної демократичної партії та «Союзу 90 / Зелених». За результатами виборів ці політичні сили мали високі шанси

увійти до складу урядової коаліції на правах молодших партнерів. Партійні кольори її потенційних учасників збігаються з кольорами прапора Ямайки, тому коаліція була названа ім'ям цієї острівної держави. Ця тристороння коаліція мала стати першою на федеральному рівні. Проте в ніч на 20 листопада 2017 року голова ВДП Крістіан Лінднер відмовився від подальшої участі в консультаціях щодо коаліційних переговорів.

Своє рішення лідер вільних демократів пояснив суттєвими ідеологічними розбіжностями з фракціями ХДС / ХСС та «Союзом 90 / Зеленими». Водночас К. Лінднер заявив про те, що очолювана ним політична сила увійде до складу урядової коаліції лише за умови, що А. Меркель залишить пост федерального канцлера. Варто зазначити, що одним з дискусійних питань під час консультацій щодо коаліції «Ямайка» виявилися санкції щодо Росії. «Зелені» послідовно виступали за збереження санкційного режиму, тоді як представники ВДП допускали можливість скасування санкцій у найближчому майбутньому.

Після зриву вільними демократами коаліційних переговорів лідерці християнських демократів А. Меркель не залишалося нічого іншого, як піти на значні поступки соціал-демократам, щоб домовитися з ними про створення чергової «великої коаліції». 4 березня 2018 р., за підсумками голосування поштою, 66% членів СДПН погодилися увійти до складу урядової коаліції разом з блоком ХДС / ХСС. Зрештою втретє на федеральному рівні в історії Німеччини після 3 жовтня 1990 р. було сформовано «велику коаліцію» у складі ХДС / ХСС та СДПН. Проте разом фракції консерваторів і соціал-демократів налічують 399 голосів, що дозволяє вважати нову урядову коаліцію лише умовно «великою». Адже новосформована більшість значно менша, ніж у попередній каденції А. Меркель у 2013-2017 рр. (504 голосів з 709).

Коаліційну угоду було підписано 12 березня 2018 р., а через два дні лідерку ХДС / ХСС Ангелу Меркель було переобрано федеральним канцлером на четвертий термін. За лідерку християнських демократів

проголосували 364 з 688 депутатів Бундестагу. Отже, визначальну роль у формуванні східноєвропейської політики Німеччини загалом та позиції щодо врегулювання конфлікту на сході України принаймні до осені 2021 року відіграватиме «велика коаліція» на чолі з федеральним канцлером А. Меркель.

Одним із пріоритетів нового уряду ФРН визначене врегулювання російсько-українського збройного конфлікту. Зокрема, в договорі, який став основою діяльності четвертого уряду А. Меркель, зазначається наступне: «Ми будемо підтримувати Україну у відновленні повної територіальної цілісності та зміцненні стабільності та соціального розвитку. Ми очікуємо та сприятимемо послідовному виконанню порядку денного реформ в Україні, зокрема боротьби з корупцією, з метою всебічної модернізації країни. Ми надаватимемо наші фінансові трансферти лише за жорстких умов. Німеччина готова зробити вагомий внесок у реконструкцію Донбасу, як тільки це стане можливим завдяки суттєвому прогресу в реалізації мінських домовленостей» [80].

У спільному документі консерватори та соціал-демократи наголосили на тому, що Росія є найбільшим європейським сусідом Німеччини, а також бажання бути спільною гарантією миру в Європі, цілісності національних кордонів та суверенітету всіх держав виключно на основі принципів ОБСЄ. У цьому контексті наголошувалося, що політика Росії, включаючи ситуацію з правами людини, являє собою значний регрес. «Росія порушує європейський мирний порядок через свою незаконну анексію Криму та інтервенцію на сході України. Ця нинішня російська зовнішня політика вимагає від нас особливої уважності та стійкості. Німеччина та Франція продовжуватимуть інтенсивну роботу щодо врегулювання конфлікту на сході України та імплементації мінських домовленостей. В основі цих зусиль – дотримання режиму припинення вогню на сході України та виведення з цього району всієї важкої зброї та збройних сил. Ці заходи мають бути забезпечені місією ООН. І Росія, і Україна повинні виконати свої зобов'язання за мінськими

домовленостями». Окремо вказувалося на можливість поступового зняття санкцій щодо Росії в разі значного поступу з виконання мінських домовленостей: «Під час втілення мінських домовленостей ми готові до скасування санкцій та будемо вести щодо цього діалог з нашим європейськими партнерами» [80].

Отже, «велика коаліція» у складі ХДС / ХСС та СДПН задекларувала всебічну підтримку відновлення територіальної цілісності України, але за умови дотримання мінських домовленостей та продовження процесу реформ, насамперед у сфері боротьби з корупцією. Перспективи надання фінансової підтримки також залежать виключно від прогресу з реформуванням. Водночас консерватори та соціал-демократи дійшли згоди в питанні продовження режиму санкцій щодо Російської Федерації.

10 квітня 2018 р. відбувся візит в Німеччину Президента України П. Порошенка. Обговорювались питання можливого введення миротворців на Донбас, дозвіл ФРН на будівництво другої черги Північноєвропейського газопроводу. 10 травня 2018 р. в Аахені Президент України П. Порошенко провів переговори з канцлером ФРН А. Меркель і Президентом Франції Е. Макроном. Обговорювалась ситуація на Донбасі. Невдовзі федеральний канцлер А. Меркель здійснила офіційний візит до Сочі, де закликала Росію гарантувати транзит газу українською газотранспортною системою. 29-30 травня 2018 р. Президент ФРН Ф.-В. Штайнмайер прибув з офіційним візитом до Києва. Обговорювались питання запровадження миротворчої місії ООН на Донбасі, а також підготовка зустрічі в «нормандському форматі». 11 червня 2018 р. в Берліні пройшло засідання міністрів закордонних справ України, Німеччини, Франції, Росії щодо врегулювання збройного конфлікту на Донбасі. Переговори завершилися безрезультатно.

16 серпня 2018 р. стало відомо про те, що міністри закордонних справ України і ФРН П. Клімкін і Х. Маас обговорили проблеми введення миротворців на Донбас. 18 серпня 2018 р. в Мерзебурзі (земля Бранденбург). відбулися консультації канцлера ФРН А. Меркель і Президента Росії

В. Путіна. 22 серпня 2018 р. газета «Голос України» повідомила, що канцлер ФРН А. Меркель поінформувала Президента України П. Порошенка про результати переговорів з Президентом РФ В. Путіним. Співрозмовники домовилися про продовження консультацій на рівні міністрів закордонних справ «нормандського формату» щодо миротворчої місії ООН на окупованій частині Донбасу. На початку вересня 2018 р. в Києві відбулися переговори між Головою Верховної Ради А. Парубієм та віце-президентом Бундестагу А. Кубікі.

Основною темою було розгортання гібридної агресії Росії проти України. Під час візиту міністра закордонних справ РФ С. Лаврова до Берліна А. Меркель наголосила на тому, що завершення збройного протистояння на сході України та Сирії залежить від політичної волі Кремля. 5 жовтня відбувся офіційний візит лідера партії «Народний фронт» А. Яценюка до Берліна. Під час переговорів з федеральним канцлером А. Меркель політик заявив, що Путін не змінив кінцевої мети – захопити Україну».

1 листопада 2018 р. А. Меркель здійснила офіційний візит до України. В центрі переговорів перебували питання перспектив розвитку українсько-німецьких відносин, політико-дипломатичного врегулювання російсько-українського збройного конфлікту, а також ситуація в Керченській протоці та акваторії Азовського моря. Сторони засудили проведення так званих виборів на окупованих територіях нашої держави. Так, за словами А. Меркель: «Ці вибори не відповідають змісту мінських домовленостей». Також федеральний канцлер наголосила на безальтернативності мінських домовленостей для врегулювання конфлікту на Донбасі. Логічним продовженням українсько-німецьких перемовин стала тристороння зустріч в Парижі, під час якої федеральний канцлер А. Меркель, Президент України П. Порошенко та Президент Франції Е. Макрон звинуватили Росію в брутальному порушенні мінських домовленостей.

Таким чином, ФРН є прибічником ситуативної політики щодо подій, які відбуваються на території Центральної і Східної Європи загалом та в Україні зокрема. Учасники «великої коаліції», сформованої за підсумками коаліційних переговорів 12 березня 2018 р., поділяють погляди федерального канцлера на врегулювання російсько-українського конфлікту політико-дипломатичними засобами. Зокрема, вирішення конфлікту на сході України назване одним з пріоритетів зовнішньополітичної діяльності нового федерального уряду. Також одностайними виявилися позиції учасників урядової коаліції щодо антиросійських санкцій. Ці факти дають підстави сподіватися на подальшу активну участь Німеччини у врегулюванні російсько-українського збройного конфлікту.

Висновки до 3 розділу

У третьому розділі було проаналізовано євроінтеграційну політику ФРН у контексті співпраці з Україною, зокрема охарактеризовано українсько-німецькі відносини у розрізі євроінтеграційної та євроатлантичної політики України, а також з'ясовано роль Ангели Меркель у переговорах в «нормандському форматі» по врегулюванню конфлікту на Донбасі.

Упродовж 2005-2013 рр. українсько-німецькі відносини реалізовувались насамперед в контексті розробки та впровадження принципово нових форм взаємодії Європейського Союзу зі східноєвропейськими державами. Зокрема, «Європейська політика сусідства» стала ініціативою Європейської комісії, спрямованою на інституціоналізацію різних напрямків співробітництва Європейського Союзу, сприяння інтенсивнішим зв'язкам між партнерами. Але вадою «Європейської політики сусідства» виявилася відсутність диференціації «сусідів Європи» та «європейських сусідів», до кола яких належать Україна, Білорусь і Молдова. Тому у 2009 р. Євросоюз розробив новий проєкт «Східне партнерство», який запропонував Україні, Молдові та в перспективі після скасування режиму санкцій проти Білорусі асоціацію,

тобто максимально близькі відносини без гарантій їхнього членства в Євросоюзі. Ця політична настанова ускладнила процес адаптації програми ЄС «Східне партнерство» до реалій, які склались у Європі після російської агресії щодо України.

Стратегія Ангели Меркель полягає в припиненні збройного протистояння на Донбасі, що переведе врегулювання конфлікту з воєнної у політико-дипломатичну площину. Війна на сході України має всі шанси стати замороженим конфліктом, вирішення якого розтягнеться на довгі роки, як це відбувається з Придністров'ям. Особливу роль у цьому питанні відіграє певна «втомленість» Заходу від українського питання, що підвищує шанси Кремля на досягнення власних геополітичних цілей. Санкційний інструмент, який ФРН, як і інші країни ЄС і США, аби не втратити авторитет, були вимушені застосувати щодо РФ можна вважати асиметричним застосуванням відносно «м'якого» впливу на жорсткі силові дії Кремля. У 2014-2018 рр. А. Меркель мала підтримку німецького суспільства в питанні санкцій проти РФ, хоча проти цього кроку були німецькі підприємці, орієнтовані на торговельно-економічні зв'язки з Росією.

ФРН є прибічником ситуативної політики щодо подій, які відбуваються на території Центральної і Східної Європи загалом та в Україні зокрема. Учасники «великої коаліції», сформованої за підсумками коаліційних переговорів 12 березня 2018 р., поділяють погляди федерального канцлера на врегулювання російсько-українського конфлікту політико-дипломатичними засобами. Зокрема, вирішення конфлікту на сході України назване одним з пріоритетів зовнішньополітичної діяльності нового федерального уряду. Також однак виявилися позиції учасників урядової коаліції щодо антиросійських санкцій. Ці факти дають підстави сподіватися на подальшу активну участь Німеччини у врегулюванні російсько-українського збройного конфлікту.

ВИСНОВКИ

На основі дослідження політики Німеччини щодо держав Центральної та Східної Європи у період канцлерства Ангели Меркель можна зробити такі висновки.

У першому розділі роботи були виокремлені основні концептуально-теоретичні засади зовнішньої політики Німеччини за часів канцлерства Ангели Меркель.

Зовнішня політика – це курс країни у системі міжнародних відносин, що сприяє досягненню стратегічних цілей країни та забезпечення національних інтересів через інструменти регулювання взаємовідносин між країнами. Визначаючи основні цілі зовнішньої політики Німеччини на сучасному етапі, варто відзначити, що про національні інтереси ФРН не прийнято говорити так само відкрито як про її цінності.

Найважливіші принципи зовнішньої політики Німеччини включають посилення згуртованості ЄС та тісну співпрацю між усіма країнами-членами ЄС, прихильність до миру та безпеки, зміцнення демократії, верховенства права та прав людини, а також інших пріоритетів. Зовнішня політика Німеччини спрямована на засад зміцнення демократії, верховенства права та прав людей у всьому світі. Німеччина дотримується цих принципів не лише з точки зору власних переконань, пропаганда цих принципів відповідає також зовнішньополітичним інтересам Німеччини. Німеччина виступає за обов'язкові правила та ефективні багатосторонні інституції, які роблять можливим упорядковане та взаємопов'язане співробітництво у світі.

У другому розділі були проаналізовані основні напрямки політики ФРН у Центральній та Східній Європі, зокрема окреслено східноєвропейський вектор зовнішньої політики ФРН, з'ясовано особливості відносин ФРН із країнами Вишеградської групи, а також проаналізовано Веймарський трикутник як інструмент зовнішньої політики Німеччини.

ФРН як традиційна рушійна сила східної політики Європейського Союзу у відносинах зі своїми східними сусідами фактично почала вибудовувати самостійні вектори. Федеральний уряд на чолі з Ангелою Меркель прагнув узгодити східну політику Німеччини із східною політикою Євросоюзу. Дипломатичні механізми такого погодження є різноманітними. Насамперед, використовується потенціал «Веймарського трикутника» (Німеччина, Польща, Франція плюс Україна) та апарат Верховного представника Євросоюзу з питань спільної зовнішньої і безпекової політики. Утім, навіть до російської агресії в Україні 2014 р. ці дипломатичні механізми погодження були недосконалыми та недостатніми для ефективного забезпечення системного підходу до східноєвропейської політики як ФРН, так і ЄС. Події Євромайдану, Революція Гідності, анексія Криму, війна на Сході України та підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом вимагає внесення коректив у курс Німеччини щодо України та інших держав Центральної і Східної Європи.

Заснування Вишеградського блоку та розуміння головних завдань зазначеного регіонального об'єднання зумовили системна взаємодія зазначених об'єктивних чинників, а також суб'єктивне розуміння елітами центральноєвропейських країн актуального історичного порядку денного. Федеральний уряд на чолі з Ангелою Меркель надавав важливого значення зв'язкам з країнами «Вишеградської четвірки». Свідченням цього стала підтримка федеральним канцлером ініціативи Вишеграду зі створення спільного бойового з'єднання під командуванням Євросоюзу. Отже, Німеччина та країни «Вишеградської четвірки» відчують спільну відповідальність за єдність Європи та майбутнє європейської інтеграції.

Веймарський трикутник як інструмент зовнішньої політики Німеччини являє собою унікальний формат трьохсторонніх відносин, що дозволяє залучати до втілення різноманітних субрегіональних проєктів, окрім Німеччини, Франції та Польщі, й інших членів ЄС, а також країни, що не входять до його складу, але належать до Європи географічно. Залучення

Варшави допомагає зберігати геополітичний баланс у межах ЄС, і сприяє запобіганню посилення франко-німецької складової. «Веймарський трикутник» є корисним для кожного з його учасників. Він є важливою частиною східної політики Німеччини.

У третьому розділі було проаналізовано євроінтеграційну політику ФРН у контексті співпраці з Україною, зокрема охарактеризовано українсько-німецькі відносини у розрізі євроінтеграційної та євроатлантичної політики України, а також з'ясовано роль Ангели Меркель у переговорах в «нормандському форматі» по врегулюванню конфлікту на Донбасі.

Упродовж 2005-2013 рр. українсько-німецькі відносини реалізовувались насамперед в контексті розробки та впровадження принципово нових форм взаємодії Європейського Союзу зі східноєвропейськими державами. Зокрема, «Європейська політика сусідства» стала ініціативою Європейської комісії, спрямованою на інституціоналізацію різних напрямків співробітництва Європейського Союзу, сприяння інтенсивнішим зв'язкам між партнерами. Але вадою «Європейської політики сусідства» виявилася відсутність диференціації «сусідів Європи» та «європейських сусідів», до кола яких належать Україна, Білорусь і Молдова. Тому у 2009 р. Євросоюз розробив новий проєкт «Східне партнерство», який запропонував Україні, Молдові та в перспективі після скасування режиму санкцій проти Білорусі асоціацію, тобто максимально близькі відносини без гарантій їхнього членства в Євросоюзі. Ця політична настанова ускладнила процес адаптації програми ЄС «Східне партнерство» до реалій, які склались у Європі після російської агресії щодо України.

Стратегія Ангели Меркель полягає в припиненні збройного протистояння на Донбасі, що переведе врегулювання конфлікту з воєнної у політико-дипломатичну площину. Війна на сході України має всі шанси стати замороженим конфліктом, вирішення якого розтягнеться на довгі роки, як це відбувається з Придністров'ям. Особливу роль у цьому питанні відіграє певна «втомленість» Заходу від українського питання, що підвищує шанси

Кремля на досягнення власних геополітичних цілей. Санкційний інструмент, який ФРН, як і інші країни ЄС і США, аби не втратити авторитет, були вимушені застосувати щодо РФ можна вважати асиметричним застосуванням відносно «м'якого» впливу на жорсткі силові дії Кремля. У 2014-2018 рр. А. Меркель мала підтримку німецького суспільства в питанні санкцій проти РФ, хоча проти цього кроку були німецькі підприємці, орієнтовані на торговельно-економічні зв'язки з Росією.

ФРН є прибічником ситуативної політики щодо подій, які відбуваються на території Центральної і Східної Європи загалом та в Україні зокрема. Учасники «великої коаліції», сформованої за підсумками коаліційних переговорів 12 березня 2018 р., поділяють погляди федерального канцлера на врегулювання російсько-українського конфлікту політико-дипломатичними засобами. Зокрема, вирішення конфлікту на сході України назване одним з пріоритетів зовнішньополітичної діяльності нового федерального уряду. Також одностайними виявилися позиції учасників урядової коаліції щодо антиросійських санкцій. Ці факти дають підстави сподіватися на подальшу активну участь Німеччини у врегулюванні російсько-українського збройного конфлікту.

Таким чином, Федеративна Республіка Німеччина послідовно виступає за політико-дипломатичне врегулювання конфлікту на сході України. Дії федерального канцлера Ангели Меркель демонструють як прагнення до розв'язання конфлікту мирними засобами, збереження конструктивних німецько-російських відносин, так і побоювання щодо геополітичних наслідків ізоляції Росії, турботу про власні інтереси та зв'язки в галузі економіки. Заходи німецького керівництва, спрямовані на врегулювання російсько-українського конфлікту та задоволення потреб ФРН, далеко не завжди відповідають українським інтересам. Водночас потрібно наголосити, що у розвитку відносин між Україною та ФРН в найближчому майбутньому мінський процес повинен зберігати своє значення аж до остаточного врегулювання російсько-українського конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахтамзян А. А. Объединение Германии. Обстоятельства и последствия. М.: Полис, 2008. 256 с.
2. Белов В. ФРГ: восточный вектор внешней политики. *Восточная политика ФРГ и российско-германские отношения* : Материалы круглого стола Института Европы РАН. 19 мая 2014 года. <http://www.sov-europe.ru/2014/4/belsindprav.pdf>.
3. Берендс Я. Кінець «східної політики»? URL: <http://www.historians.in.ua/skhidnoi/index.php/en/dyskusiya/1426-yan-berends-kinets-skhidnoi-polityky>.
4. Брусиловська О. І. Геополітичні стратегії країн Центральної Східної Європи в умовах еволюції пост-біполярної системи міжнародних відносин. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2014. Вип. 4. С. 18–26.
5. Брусиловська О. І. Посткомуністична Східна Європа: зовнішні впливи, внутрішні зміни. Одеса : Астропринт, 2007. 352 с.
6. Брусиловська О. І., Русова О. С. Роль країн Веймарського трикутника у процесі прийняття та реалізації Лісабонської угоди. *Наукові праці. Політологія*. 2014. Вип. 216. Т. 228.
7. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 395 с.
8. Гаспарян А. Л. Безпековий вимір зовнішньої політики Німеччини: дис. ... канд. політ. наук: 21.03.03 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. 213 с.
9. Геффернен М. Значення Європи. Географія та геополітика / Пер. з англ. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. 464 с.
10. Гільченко І. Л., Верютіна Д. М. Роль Німеччини в урегулюванні української кризи. *Грані*. 2016. № 3(131). С. 84–90.

11. Девятков А., Макарычев А. «Восточная политика» Германии: экспертные оценки и политические перспективы. *Мировая экономика и международные отношения*. 2012. №9. С. 52–60.
12. Зайцев А. В. Внешняя политика ФРГ: поиск баланса между европейской интеграцией и национальными интересами. *Вестник МГОУ. Серия «История и политические науки»*. 2012. №1. С. 34–44.
13. Зовнішня політика та політичні системи Французької Республіки та Федеративної Республіки Німеччини : підручник із курсу / С. О. Рудько. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. 298 с.
14. Зуб С. Основні чинники внутрішньої та зовнішньої взаємодії країн Вишеградської групи. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2018. Вип. 1. С. 217–235.
15. Имангалиев Р. Новая Германия в меняющемся мире: международное положение и внешняя политика Германии на рубеже XX – XXI вв. М.: Новое знание, 2006. 252 с.
16. Кондратюк С.В. Європейська політика об'єднаної Німеччини. Монографія. К., 2008. С. 93–142.
17. Кривонос Р. А. Мультилатералізм як зовнішньополітична стратегія ФРН у європейській системі відносин. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип. 131. С. 34–50.
18. Кудряченко А. І. Федеративна Республіка Німеччина: засади демократичного сходження : монографія / ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ : Фенікс, 2020. 656 с.
19. Культурно-цивілізаційний простір Європи і Україна: особливості становлення та сучасні тенденції розвитку: колективна монографія / За ред. д. іст. н., проф. Кудряченка А.І. К.: Університет «Україна», 2010. 405 с.
20. Кухтін М. М. Зовнішня політика уряду А. Меркель крізь призму «конфлікту поколінь» у ХДС: боротьба між традицією та інновацією у сучасних міжнародних відносинах. *Наукові праці Чорноморського*

державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія. 2012. Т. 178, Вип. 166. С. 40–42.

21. Ланьшина Т. А. «Мягкая сила» Германии: культура, образование, наука. *Вестник международных организаций. 2014. Т. 9. № 2. С. 28–58.*

22. Мартинов А. Ю. Выборы в Бундестаг 2017 року у контексті новітньої політичної історії Німеччини. *Україна – Європа – Світ. 2017. № 20. С. 176–186.*

23. Мартинов А. Ю. Выборы немецкого Бундестагу 2013 року у контексті сучасної політичної історії Федеративної Республіки Німеччини. *Україна – Європа – Світ. 2014. Вип. 13. С. 176–184.*

24. Мартинов А. Ю. Зовнішньополітичні пріоритети християнсько-ліберальної коаліції Федеративної Республіки Німеччини (2009–2013). *Україна – Європа – Світ. 2013. Вип. 11. С. 161–168.*

25. Мартинов А. Ю. Зовнішня політика ФРН за часів другої великої коаліції: основні напрями і результати (2005–2009). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2014. Вип. 23. С. 192–209.*

26. Мартинов А. Ю. Німецька громадська думка щодо політичної трансформації в Україні (2012-2015 рр.). *Україна – Європа – Світ. 2015. Вип. 15. С. 169–177.*

27. Мартинов А. Ю. Четверть століття «Ваймарському трикутнику»: у контексті регіонів Європи. *Проблеми всесвітньої історії. 2016. № 2. С. 122–131.*

28. Меркель: ФРН за продовження санкцій щодо РФ. URL: <https://p.dw.com/p/37Wev>.

29. Меркель розповіла Обамі, що Путін «втратив зв'язок з реальністю». URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/3/7017236/>.

30. Никитин А.К. Современная внешнеполитическая стратегия ФРГ. М.: МГИМО, 2008. 320 с.

31. Німеччина депонувала ратифікаційні грамоти щодо угод про асоціацію між ЄС та Грузією, Україною і Молдовою. URL:

<http://www.day.kiev.ua/uk/news/240715-nimechchyna-deponovala-ratyfikaciynu-gramotu-pro-asociaciyu-ukrayiny-z-yes>.

32. ОБСЄ оприлюднила підписаний у Мінську протокол (документ).
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26570262.html>.

33. Павлов Н. В. Внешняя политика «большой коалиции»: европейский вектор. *Проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць / Київський міжнародний університет, Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України*. 2011. Вип. 3. С. 67–86.

34. Петренко К. А. Вплив міжнародних процесів на формування зовнішньої політики об'єднаної Німеччини. *Історичні і політологічні дослідження*. 2013. №4. С. 312–319.

35. Приймак Б. І. Політика Німеччини щодо держав Центральної та Східної Європи у період канцлерства Ангели Меркель : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. Київ, 2018.

36. Приймак Б. І. Трансформація зовнішньої політики Німеччини у зв'язку з кризою в Україні. *Науковий журнал «Politicus»*. 2017. №4. С. 121–125.

37. Приймак Б. І., Крушинський В. Ю. Ставлення Німеччини до євроінтеграційних та євроатлантичних прагнень України. *Науковий часопис «Актуальні проблеми міжнародних відносин»*. 2017. № 131. С. 22–33.

38. Приймак Б. І. Євроінтеграційна та євроатлантична політика України у контексті двосторонніх відносин з ФРН у період канцлерства Ангели Меркель. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*. 2018. № 18–19. http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3564.

39. Приймак Б.І. Веймарський трикутник як інструмент зовнішньої політики Німеччини в контексті розширення ЄС на Схід. *Evropský politický a právní diskurz*. 2017. №4/6. С. 24–31.

40. Приймак Б. І. Східноєвропейська політика Німеччини під час урядування Ангели Меркель. *Міжнародна науково-практична конференція*

студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна». 2016. № 1. С. 49–53.

41. Приймак Б. І. Східне партнерство» як механізм зовнішньої політики Німеччини щодо євроінтеграційних процесів. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин»*. 2017. №1. С. 15–19.

42. Приймак Б. І. Етапи реагування німецької дипломатії на безпекові виклики у зв'язку з агресією Росії проти України. *Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна»*. 2018. № 1. С. 8–11.

43. Рубинский Ю. Германо-польские отношения и Веймарский треугольник. *Аналитические записки*. С. 123–126.

44. Русова О. С. Внесок країн Веймарського трикутника у систему європейської безпеки. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2014. Вип. 4. С. 39–45.

45. Русова О. С. Роль країн Веймарського трикутника у врегулюванні конфліктів на пострадянському просторі: російський чинник. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 41–50.

46. Русова О. С. Формування моделі тристороннього співробітництва в межах «Веймарського трикутника». *Політикус*. 2017. Вип. 1. С. 201–205.

47. Сидорук Т. В. Позиції держав-членів ЄС щодо російсько-українського конфлікту. *Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини*. 2015. Вип. 36. Ч. 3. С. 13–19.

48. Сидорук Т. В. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства. Л.: ПАІС, 2012. 441 с.

49. Сидорук Т. В. Роль Німеччини у формуванні спільної позиції ЄС щодо російсько-українського конфлікту. *Стратегічні пріоритети*. 2015. Вип. № 3(36). С. 33–37.

50. Сокол С. М. Місце України в зовнішній політиці Німеччини в Східній Європі на сучасному етапі. *Магістеріум. Історичні студії*. 2007. Вип. №28. С. 55–58.

51. Троян С. С. Концептуальні основи Середньої Європи: Монографія. К.: НМЦВО, 2005. 196 с.

52. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

53. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин / За ред. д. іст. н., проф. Кудряченка А. І. К.: Фенікс, 2011. 632 с.

54. Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього / За ред. д. іст. н., проф. Кудряченка А. І. К., ІЄД НАНУ. К.: Фенікс, 2009. 544 с.

55. Україні вигідна перемога партії Меркель на виборах у ФРН. URL: <http://ua.korrespondent.net/dw/1598976-ukrayini-vigidna-peremoga-partiyi-merkel-na-viborah-u-frn>.

56. Федоров В. П. Существует ли германский вопрос? *Германия. 2015*: в 2 ч. / под ред. В. Б. Белова. М.: Ин-т Европы РАН, 2016. Ч. 1.

57. Федорцев В. А. Восточное направление европейской политики соседства: особенности становления и развития. *Проблемы национальной стратегии*. 2012. №2(11). С. 27-48.

58. Федорцев В. А. Германское видение европейской «восточной политики» и роль ФРГ в «Восточном партнерстве». *Проблемы национальной стратегии*. №3 (4). 2010. С. 22–32.

59. Фесенко М. Феномен Вишеградської групи в європейському політичному процесі. *Міжнародні відносини*. 2017. С. 13–18.

60. Фрольцов В. Внешнеполитические цели и задачи четвертого правительства А. Меркель. *Журнал международного права и международных отношений*. 2017. № 3–4 (82–83). С. 10–18.

61. Фрольцов В. Ситуативный подход к формированию и реализации внешней политики государство: проблемы выявления и исследования на примере ФРГ. URL: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/49608/1/froltsov_2013_Innovazii_sbornik.pdf.

62. Халаджи В. В. Європейська політика сусідства: роль та місце України. К.: Науковий світ, 2012. 218 с.

63. Ханнанова Г. Внешняя политика ФРГ на современном этапе: корректировка парадигмы. *Вестник Тамбовского университета. Серия Гуманитарные науки*. 2016. Т. 21, вып. 11 (163). С.148-156.

64. Харлан А. А. Восточноевропейская политика канцлера ФРГ Ангелы Меркель в контексте персонального восприятия России и Украины. *ИВ: исторические исследования*. 2014. № 6. С.122-137.

65. Харлан Г. О. Україна в східноєвропейській політиці Федеративної Республіки Німеччина (1990-2014 рр.): дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Інститут історії України НАН України. Київ, 2016. 238 с.

66. Харлан Г. О. Зовнішньополітичні орієнтири ФРН у східноєвропейській політиці Г.Шредера (1998–2005 рр.). *Український історичний збірник*. 2014. Вип. 17. С. 235–243.

67. Харлан Г. Роль ФРН у реалізації Європейської політики сусідства та програми «Східне партнерство» ЄС щодо України (2004–2019). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2019. Вип. 28. С. 275–298.

68. Харлан Г. Європейська інтеграція в передвиборчих програмах політичних партій ФРН 2017 р. *Європейські історичні студії*. 2019. № 14. С. 43–57.

69. Харлан Г. Трансформація позицій політичних партій ФРН щодо східноєвропейської політики (2005–2017). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2017. Вип. 26. С. 307–324.

70. Харлан Г. О. Німеччина – країни «Вишеградської четвірки» і Україна: нереалізований потенціал регіональної співпраці в Східній Європі

(1991-2013). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Історія*. 2014. С. 145–147.

71. Химинець В. В. Веймарський трикутник: здобутки та перспективи з погляду Німеччини. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2011. Вип. 17. С. 89-95.

72. Шабага А. В. Методология исследования международных отношений: реализм. *Вестник РУДН, серия Международные отношения*, 2015. т. 15, № 3. С. 25-37.

73. Шіммельфенніг Ф., Зедельмайер У. Європеїзація Центральної та Східної Європи: Наук. вид. К.: Юніверс, 2010. 280 с.

74. Aktuelle Nachrichten zur deutscher Aussenpolitik. URL: <https://www.tag24.de/nachrichten/politik/deutschland/aussenpolitik>

75. Deutschlands Zukunft Gestalten. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD. Rheinbach, 2013.

76. Deutsche Gesellschaft für internationale Zusammenarbeit. URL: <https://www.giz.de/>.

77. Die Bürger der Krim wollen den Anschluss an Russland. URL: http://www.welt.de/newsticker/dpa_nt/infoline_nt/thema_nt/article125851782/Die-Buerger-der-Krim-wollen-den-Anschluss-an-Russland.html.

78. Die Ukraine in den Augen Deutschlands. Bilder und Wahrnehmungen eines Landes im Umbruch. Deutsche Gessellschaft für internationale Zusammenarbeit. URL: http://ukraine-woche.de/wp-content/uploads/2018/03/Die-Ukraine-in-den-Augen-Deutschlands_de.pdf.

79. Eckart von Klaeden. German Foreign Policy: Parameters and Current Challenges. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=dbe754bb-3783-2cc6-6714-814ffe1246be&groupId=252038.

80. Ein neuer Aufbruch für Europa. Eine neue Dynamik für Deutschland. Ein neuer Zusammenhalt für unser Land. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD. 19 Legislaturperiode. – Berlin, 2018.

81. Für eine aktive Europäische Ukraine-politik. CDU CSU. Fraktion im deutschen Bundestag. 30. September 2015. S. 4. URL: <https://www.cducusu.de/en/download/file/fid/47345>.

82. Grundprinzipien deutscher Außenpolitik. URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/themen/grundprinzipien/216474>

83. Gauck J. Deutschlands Rolle in der Welt: Anmerkungen zu Verantwortung, Normen und Bündnissen. München, 2014. 31 Januar. URL: <http://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Joa-chim-Gauck/Reden/2014/01/140131 -Muenchner-Sicherheitskonferenz.html>

84. Haftendorn H. Maximen deutscher Außenpolitik – Von den Regierungen Kohl über Schröder zu Merkel // R. Meier-Walser, A. Wolf. Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Anspruch, Realität, Perspektiven. – München: Hanns Seidel Stiftung, 2012. S. 15–25.

85. Jamie Gaskarth. Clashing Traditions: German Foreign Policy in a New Era. *International Studies Perspectives*. 2021. №22. P. 84–105

86. Jakub Eberle. International Theory and German Foreign Policy: Introduction to a Special Issue. *German Politics.*, 2021. Volume 30. Issue 1.

87. Kempe I. Die Europäische Nachbarschaftspolitik und Rolle Deutschlands / T. Jäger, A. Höse, K. Oppermann. *Deutsche Außenpolitik. Sicherheit, Wohlfahrt, Institutionen und Normen*. Wiesbaden: GWV Fachverlage GmbH, 2007. S. 241-260.

88. Maull H.W. Deutsche Außenpolitik: zwischen Selbstüberschätzung und Wegducken. *GIGA Focus Global*. 2014. № 1. URL: https://giga.hamburg/de/system/files/publications/gf_global_1401_0.pdf

89. Merkel A. Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel anlässlich der 51. Münchner Sicherheitskonferenz. URL: <http://www.bundesregierung.de>

/Content/DE/Rede/2015/02/2015-02-07-merkel-sicherheitskonferenz.html;
jsessionid=1F82EEF4BF4319489ECB45B68B6B6294.s1t2.

90. Merkel: Russland annektiert die Krim. URL: <http://www.faz.net/aktuell/politik/merkel-wirft-russland-annexion-der-krim-vor-12842633.html>.

91. Morgentau H. In Defense of the National Interest. New York: Modern Publishing, 1951. 378 p.

92. Münkler H. Macht in der Mitte. Die neuen Aufgaben Deutschlands in Europa. Hamburg: Koerber Stiftung, 2015. 203 s.

93. Positionspapier Russland. CDU/CSU. Fraktion im Deutschen Bundestag. Beschluss vom 29. November 2016. S. 2. URL: https://www.cducsu.de/sites/default/files/positionspapier_russland_final_clean.pdf

94. Rüger C. Neue deutsche Außenpolitik: Nationale Interessen in internationalen Beziehungen. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2015. 423 s.

95. Steinmeier setzt auf Verhandlungen mit Russland. URL: <http://www.handelsblatt.com/politik/international/ukraine-konflikt-steinmeier-setzt-auf-verhandlungen-mit-russland/11459016.html>.

96. Tür nach Europa bleibt offen. URL: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2013/12/2013-12-02-demonstrationen-ukraine.html>

97. Verteidigungspolitischen Richtlinien für den Geschäftsbereich des Bundesministers der Verteidigung / Bundesministerium der Verteidigung; Bonn, 26. November 1992. Bonn: Bundesministerium der Verteidigung, 1992. 18 s

98. Volker Stanzel (Hg.) Die neue Wirklichkeit der Außenpolitik: Diplomatie im 21. Jahrhundert. SWP-Studie 2018/S 23, November 2018, 76 S.

99. Weißbuch 2006 zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr. – Bonn: Bundesministerium der Verteidigung, 2006

100. Weißbuch zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr // Bundesministerium der Verteidigung, Juni 2016. URL: <https://www.bmvg.de/portal>.